

ZÁMEK BYTČA

Bytča je významné slovenské město, které se leží v Horním Pováží. Ve svém středu ukrývá jedno z nejvýznamnějších a architektonicky nejcennějších šlechtických sídel na Slovensku.

Jedná se o renesanční zámek, prohlášený za národní kulturní památku.

Areál zámku se nachází na jižním okraji historického centra města a tvoří jej cenný renesanční zámek, pozdější hospodářsko-správní budovy v předhradí a tzv. Sobášný palác (v překladu Svatební zámek). Stavební vývoj zámku sahá až do 13. století, o čemž svědčí písemné doklady z roku 1270. V té době na jeho místě stál menší gotický hrad, z jehož základů si mnohé ponechal.

Původní hrad byl tvořen obytnou věží a dvorcem, který byl základním ekonomickým a hospodářským zázemím. Hrad v té době vlastnil nitranský biskup, který často uděloval Bytču v léno nižším feudálům. V roce 1563 získal hrad i panství v Bytči za 17 000 zlatých známý uherský feudál **František Thurzo**, zakladatel bytčansko-oravské větve rodu. Ten v letech 1571–1574 přebudoval středověký hrad na pohodlné zámecké sídlo v renesančním duchu. Díky zahraničním kontaktům se o velkolepou renesanční přestavbu postaral milánský stavitel Jan Kilián de Syroth, jenž je také zvěčněn na fresce v přízemí. O začátku přestavby v roce 1571 nás informuje nápis nad vstupním portálem a o době ukončení pak deska s aliančními znaky Františka Thurza a jeho ženy **Kateřiny Zrinské**.

Zámek se stal nejen pohodlným zámeckým sídlem, ale také nedobytnou vojenskou pevností, do jejíhož zámeckého areálu bylo možné vstoupit pouze přes dva padací mosty. V nárožích areálu vznikly čtyři oválné bašty a opevnění samotného zámku tvořil hluboký příkop, parkánová zeď, brána a padací most.

Další úpravy zámku byly provedeny v roce 1585 synem Františka Thurza a jeho ženy Kateřiny Zrinské – **Jiřím Thurzem**. Tentokrát se však jednalo převážně o interiérové úpravy. Avšak v roce 1601 se započalo se stavbou nové samostatné reprezentační budovy v místě předhradí. Jednalo se o Sobášný palác. V letech 1605 až 1612 však vpadla na Slovensko vojska hajduků, která poničila zámek i palác. Při opravách pak vznikly arkády zakrývající starší fresky z doby vzniku renesančního zámku.

Po vymření rodu Thurzů přechází zámek i panství v roce 1624 do rukou rodu **Esterházy**, kteří zámek využívali pouze jako správní sídlo. Vlastnili jej až do poloviny 19. století, poté byl od roku 1862 zámek pronajímán. Na konci 19. století byly v interiéru zřízeny byty, pronajímané rodinám, byly zde zřízeny i administrativní prostory a místnosti úřadů. Zámek začal upadat a dalším nešetrným zacházením byly nenávratně poničeny cenné nástěnné malby.

Dnes v budově zámku sídlí Štátní archiv v Žilině se sídlem v Bytči. Budova však od 60. let 20. století prochází náročnými opravami.

SOBÁŠNÝ PALÁC

Po smrti Františka Thurza se správy majetku a zámku v Bytči ujal jeho syn Jiří Thurzo, který měl se svojí manželkou **Alžbětou Czoborovou** šest dcer. Jiří Thurza nechal postavit Sobášný palác jako místo pro významné společenské události a setkání, především však pro svatební hostiny svých šesti dcer – proto Sobášný palác. Ve své době neměl na území Slovenska konkurenci a jako zámek čistě jen pro svatební účely je ojedinělým v celé střední Evropě. O výstavbu paláce se zřejmě postarali italsí mistři, kteří se také podíleli na budování bytčanského zámku. Budova paláce je sama o sobě jednoduchou stavbou, avšak s unikátní sgrafitovou výzdobou, sestávající z bílých ornamentálních i figurálních motivů, které jsou po stranách vstupu a oken vyškrábány do černé omítky.

Stavba Sobášného paláce byla dokončena roku 1601, o čemž svědčí nápis nad vstupním portálem. Vstup do budovy je zdoben rodovými erby Jiřího Thurzy a jeho ženy Alžběty Czoborové.

Svému účelu palác sloužil pouze jen za Jiřího Thurza a jeho syna **Imricha**. Později byl Sobášný palác využíván pro hospodářské účely. Dvakrát také vyhořel. Po druhém požáru byl jeho interiér přestavěn a od konce 19. století sloužil účelům okresního soudu, který zde sídlil. V současné době jsou v přízemí instalovány expozice Povážského muzea v Žilině, které Sobášný palác získalo v roce 2002, a oddávací kaple. Palác tak částečně opět slouží svému účelu.

Zdroje:

Bytčanský zámek – Wikipedie. Dostupné z:

https://cs.wikipedia.org/wiki/Byt%C4%8Dansk%C3%BD_z%C3%A1mek, cit. 2017-04-19.

Rozprávkový hrad v Bytči. Dostupné z:

<https://cestovanie.aktuality.sk/clanok/411/rozpravkovy-hrad-v-bytci/>, cit. 2017-04-19.

Sobášný palác v Bytči. Dostupné z: <https://cestovanie.aktuality.sk/clanok/2353/sobasny-palac-v-bytci/>, cit. 2017-04-19.

Zámek Bytča. Dostupné z: <http://www.hrady.cz/?OID=4667>, cit. 2017-04-19.

Zámek Sobášný palác, Svatební palác – Bytča. Dostupné z: <http://www.hrady.cz/?OID=5050>, cit. 2017-04-19.

Žilina

Michaela Balá

Německy Silein, latinsky Solna. Žilina je krajské město. Leží 170 kilometrů od Bratislavy na soutoku řek Váhu a Kysuce. Rozkládá se asi na 80 metrech čtverečních a má přes 81 tisíc obyvatel.

Oblast byla osídlena již v paleolitu. Později zde existovalo hradiště a slovanské mohylové pohřebiště. V 9. století zde byl postaven románský kostel. První písemnou zmínku máme z roku 1208, kdy zde byla pouze osada. Ve 14. století je zde založeno nové město německými osadníky. Roku 1381 vydává **Ludvík I.** listinu Privilegium pro Slavis. Privilegium ustanovovalo, že ve správě města mají být zastoupeni stejným počtem němečtí i slovenští obyvatelé.

V letech 1431 a 1434 bylo město dobyt a vypáleno husity. V 16. století ve městě proběhla reformace. Roku 1610 byla založena první protestantská církevní organizace v celých Uhrách. V 17. století proběhla rekatolizace, která postupně upadala kvůli požárům a epidemiím. I přes to zde vznikli barokní kostely například sv. Barbory nebo sv. Pavla.

Od roku 1848 byla Žilina jedním z center národního obrození. Dochází k rozvoji hospodářství a průmyslu. Po rozpadu Rakouska – Uherska byli představitelé Žiliny mezi prvními signatáři Martinské deklarace.

V roce 1938 zde Jozef Tiso vyhláší autonomii. Po válce měla Žilina kolem 18000 obyvatel. V roce 1949 je po správní reformě centrem kraje, je zde zavedena městská doprava. V roce 1960 je z Prahy do Žiliny převeden vysoká škola dopravní a po roku 1996 se přeměňuje na univerzitu. Po Sametové revoluci roku 1989 nastává soutěž mezi politickými stranami. Vítězí Ján Slota ze Slovenské národní strany. Primátorem je až do roku 2006. V roce 2008 papež Benedikt XVI. Ustanovil novou diecézi v Žilině. Prvním biskupem byl Tomáš Galis

Narodili se zde například česká herečka Jana Štěpánková, hokejista Tomáš Harant nebo třeba cyklista Peter Sagan.

Zdroje: <http://www.zilina.sk/>, <http://www.zilina.sk/userfiles/historia%20-%20dlhsia%20verzia.pdf>

Znak města:

Rodina Turzo

Kateřina Baslerov

František I. Turzo

Narodil se pravdpodobn v roce 1515, přesné datum vřak není známo. Byl potomkem spiřského řupana Jana, zvaného „Křiv“, a jeho řeny Anny. Po smrti otce se jeho porunikem stal strýc Alexej Turzo, kter pro něj získal nitransk biskupství. Jako biskup Frantiřek působil v letech 1534-1557. Jelikoř ale v polovině 16. století hrozilo, ře rod Turz nebude mít řádného nástupce, byl Frantiřek nucen vzdát se církevní dráhy. Od roku 1556 do roku 1574 byl řupanem Oravy. Dále působil jako krlovsk rádce, prefekt Uhersk komory a předseda Dvorsk komory.

Ve své době byl považován za nejmocnřho feudla v oblasti severozápadního Slovenska. Vznamn přispěl ke stavebním upravím na Oravskm a Lietavskm hrad a zámku Bytča. Podporoval řkolstv, vzdělanost, kolonizaci a zakládání nových mřt. Ačkoli byl katolíkem, byl naklonn reformaci a na Oravskm hrad si vydrřoval evangelického kazatele.

Jeho prvn manželkou se stala Barbora Kostkov, manželství vřak zůstalo bezdtn. Barbora zanedlouho zemřela. V roce 1562 pojal za řenu teprve 14 letou **Katarnu Zrnskou**. Během následujících devíti let se jim narodilo 5 dt: **Anna, Juraj, Frantiřek, Urřula a Katarína**. Dospělého věku se dořily vřechny, ař na Frantiřka. Frantiřek Turzo zemřel 17. 3. 1574 na Oravskm hrad. Jeho vdova s dětmi se usadila na Bytcianskm zámku, kter se stal hlavním sídlem bytciansko-oravsk větve rodu na následujících padesát let.

Juraj VII. Turzo

Narodil se 2. 9. 1567 na Lietavskm hrad jako potomek Frantiřka I. Turza a jeho řeny Kataríny Zrnsk. V roce 1599 se stal krlovskm ciřnkem, roku 1602 kapitánem předdunajskho vojska a hlavním velitelem novozmeck posádky. Od roku 1598 působil jako rádce císaře Rudolfa II. V letech 1585-1616 byl hlavním řupanem Oravy, 1606-1616 uherskm hrabětem. Proslavil se jako bojovník proti Turkům, bojoval ve vřech dleřitch bitvách.

Tento znm diplomat velmi podporoval protestantismus. Vznamn přispěl k rozvoji evangelick církve, kdř jako uhersk palatin roku 1610 odlenil Evangelickou církev od Řmskokatolick církve. Dsledn trval na uplatnvn práva *cuius regio, eius religio*, coř v překladu znamen *koho panství, toho nbořenstv*. Byl jednou z uřtřednch postav prvn

zákonodárné synody Evangelické církve v Žilině, která se konala od 28. do 30. března 1610. Zemřel 24. prosince 1616.

Je znám ve spojitosti s čachtickou paní Alžbětou Báthoryovou, se kterou byl příbuzný a přicházel často do styku. Byl přítomen i na svatbě Alžbětiny dcery **Anny s Mikulášem VI. Zrinským**. Turzo byl se Zrinským v rodinném poměru. Turzova matka Katarína Zrinská byla totiž sestrou Jiřího VI. Zrinského, tedy otce Mikuláše. Jako uherský palatín byl nucen ji také soudit.

Měl pověst milého a oddaného manžela. Jeho ženou byla Alžběta Czoborová. V loňském roce se připomínalo 400. výročí jeho úmrtí, k jeho příležitosti bylo možné zakoupit pamětní stříbrnou minci v hodnotě 10 eur.

Zdroje

- Juraj VII. Turzo. *Wikipedie* [online]. [cit. 2017-04-27]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Juraj_VII._Turzo
- 10 € Juraj Turzo - 400. výročie úmrtia. *Zlaté mince* [online]. [cit. 2017-04-27]. Dostupné z: http://www.zlate-mince.cz/SRS_2016_Juraj_Turzo.htm
- Juraj Turzo. *Knih.cz* [online]. [cit. 2017-04-27]. Dostupné z: <https://www.kniha.cz/juraj-turzo/>
- František I. Turzo. *Wikiwand* [online]. [cit. 2017-04-27]. Dostupné z: http://www.wikiwand.com/sk/Franti%C5%A1ek_I._Turzo

Rodina Esterházy

Zuzana Zástěrová

Je jméno nejbohatší maďarské šlechtické rodiny. Z ní vzešla řada významných vojevůdců, politiků, diplomatů, církevních hodnostářů, spisovatelů a mecenášů umění. Hlavní knížecí linie rodu sídlila převážně v Kismártonu – Eisenstadtu, ve Fertodu nebo ve Vídni.

Za prapředka rodu je pokládán Salomon, ten je zmiňovaný v pramenech v roce 1186, ale dle nejstarších záznamů jsou nejstarší zmínky z r. 1239. Původně se členové rodu *psali Zerhás de Zerhás háza*, s přídomkem de Esterháza se poprvé objevují až rokem 1464 a od roku 1549 bylo jejich jméno zaznamenáno v listinách jako Esterhás de Galantha. (název obce východně poblíž Bratislavy na Malém Dunaji).

Tato knížecí linie vlastnila v Maďarském království 30 panství s 21 zámky, dva paláce ve Vídni, dvě panství v Dolním Rakousku, jedno v Bádensku, hrabství Edelstetten v Bavorsku.

Koncem 16. stol. se rod rozdělil do tří linií, podle tří bratrů: baron **Mikuláš** Esterházy, baron **Pavel** Esterházy a baron **Daniel** Esterházy. Sídlili na: Csesznek (Česnek), Zólyom (Zvolen), které povýšili od roku 1683 na hraběcí a Fraknó (Forchtenstein). Povýšení si zasloužili díky **Mikuláši Esterházy**, který vyjednával s malou maďarskou šlechtou a svou rodinu donutil konvertovat ke katolictví, tím i prokázal věrnost uherskému králi, který v té době zastával funkci císaře Svaté říše římské a vysloužil si titul hrabě. V době bojů proti Turkům vedla rodin boje na vlastní náklady a opakovaně bojovali v 17. stol. Jen bitvě U Vozokan padli čtyři členové rodu, mezi nimi syn palatina Mikuláše Esterházyho. Hrabě Mikuláš a jeho syn, pozdější kníže Pavel I. Esterházy z Galanty, zastávali dvě generace úřad palatina. V roce 1687 byl hrabě Pavel I. **Leopoldem I.** povýšen do knížecího stavu později byl povýšen r. 1712 i prvorozený syn z linie Forchtensteinů, kteří si vybrali své sídlo Eisenstadt. Za Josefa II. dostali ostatní mužští příslušníci rodu propůjčený titul prince. Za jakýchkoliv sporů stáli vždy na straně císaře, proto díky územním změnám za Napoleona získal knížecí dům v roce 1804 ženský klášter Edelstetten u Krumbachu v Bavorsku jako nové říšské hrabství. V roce 1813 se dostali do jmenného seznamu šlechty za nové vlády. Díky svatbě příslušníka rodu **Mikuláše** se Sarah Child–Villiers, dcerou Earl of Jersey, vzniklo příbuzenství s anglickou královskou rodinou. Byli spřízněni četnými sňatky řadou starobylých uherských a evropských rodů např. **Karolyi, Batthyany, Thurzo, Erdödy, Palfy, Thököly**. Mezi manželkami hrabat a knížat najdeme i zástupkyně rodů žijících v Čechách i na Moravě: **Lobkovice, Lažanské, Athanny, Salmy, Lamberg, Metternichy, Liechtensteiny, Rohany, ThurnTaxise** a jiné.

Změny přinesla Trianonská smlouva v roce 1920, kdy byl majetek rodin rozdělen mezi 6 různých zemí: Maďarsko, Československo, Chorvatsko, Slovinsko, Rumunsko a Rakousko. Po druhé světové válce musela část rodiny uprchnout před sovětskou okupací např. hrabě **Moritz Esterházy**, který byl 1917 předsedou vlády v Maďarsku.

Archivní materiál knížecí větve rodiny se dnes nachází na hradě Forchtensteinu a část v maďarském státním archivu v Budapešti. Jejich majetky byly 1947 znárodněny a majetky v Burgenlandu na zemských hradech zůstaly v soukromém vlastnictví a po zrušení fideikomisů byly převedeny do Maďarska. Majetek v Rakousku byl převeden na **Pavla V.** V roce 1948 byl kníže Pavel V. společně s kardinálem Józsefem Mindszentyem komunisty odsouzen k 15 letům vězení, i další členové rodiny se stali oběťmi vězení a deportací. Na přání **Melindy Esterházy**, vdovy po Pavlovi V. v roce 1989 byl rakouský majetek vložen do její nadace. Mezi známé členy rodu patří **Agnes Esterházy**, herečka z 20. let i důstojník, co inicioval Dreyfusovu aféru **Ferdinand Walsin-Esterházy**.

Na jejich dvoře se drželi různí umělci z různých koutů Evropy. Mezi nimi byl např. skladatelé Josef Haydn, Franz Liszt, který byl objeven samotným knížetem, Franz Schubert byl učitel hry na klavír hraběnek Caroline a Marie. Díky jejich nadšení do architektury vzniklo přes 60 zámků, přes 110 kostelů, školy a domovy pro staré.

V současné době vede knížecí dům jeho Jasnost **Anton, kníže Esterházy de Galanthá**, který žije se svou rodinou v Mnichově.

Zdroje:

<https://cs.wikipedia.org/wiki/Esterházyové> 12.5.2017

http://opac.nm.cz/authorities/35116#!?id=ViD8fVLJQg6GNWqdwYLI_w&pageSize=10&sorting=relevance 21.4.2017

Rodina Báthory

Iveta Štanclová

Jedná se o uherský šlechtický rod, který vlastnil rozsáhlé majetky v Uhersku a Sedmihradsku. Rod je historicky doložený už od roku 1250. Podle legendy, jeden z prvních členů rodu Vít Gutkeled zabil draka, který žil v močálech a lovil místní obyvatele. Vít ho zabil třemi ranami kopí a jako oplátku mu byl darován zámek. Proto se v erbu tohoto rodu nacházejí tři dračí zuby.

Předkové starobylého rodu žili původně v Německu a v 11. století přišli na území Uher, kde se usadili v lokalitě Báthor - dnešní Maďarsko. Ve 14. století se jejich rod rozdělil na dvě větve a to Ečedskou a Somlyovskou.

Nejvýznamnějšího postavení ve střední Evropě dosáhl rod Báthory na konci 16. století a začátku 17. století za **Štěpána Báthoryho** a knížat **Gábora** a Zigmunda, kteří zastávali významné administrativní a duchovní pozice. Blíže můžeme zmínit právě **Štěpána Báthoryho**, který byl polským králem a velkoknížetem litevským. Narodil se roku 1533 v Szilágysomlyó - dnešní Rumunsko, a zemřel 12. 12. 1586 v Hrodnu. Jeho rodiči byli Štěpán VIII. Báthory a Kateřina Telegdi. Jeho ženou se stala o 10 let starší **Anna Jagellonská**, dcera polského krále **Zigmunda I. Starého**. Jejich manželství bylo bohužel bezdětné a jeho nástupcem na polském trůnu se stal jeho synovec **Zigmund III. Vasa** - syn Švédského krále Jana III. Vasy. Štěpán Báthory byl jednou z nejvýznamnějších osobností rodu, pocházel z ečedské větve a byl také **strýcem Alžběty Báthory**.

Též se mu dostal do užívání a správy hrad Děvín a okolí, po jeho smrti správa hradu přešla na jeho bratra **Andreje**. Prvním majitelem Děvínského hradu z rodu Báthory byl Štěpán III., který byl uherským palatinem. Po bitvě u Moháče a potlačení Dóžova povstání dostal hrad Děvín a okolí do dědičné državy.

Většina Báthory-ů z obou větví charakterizovaly výstřední povahové vlastnosti. Mnoho z nich mělo sklony k samolibosti, pýše, tyranství nebo i sexuální zvrácenosti. Většina také trpěla dnou a epilepsií. Doprovodným znakem degenerace rodu byly právě uvedené povahové vlastnosti a rod zanedlouho poté zcela vymřel. Somlyovská linie vymřela roku 1635 a ečedská roku 1605 po meči, kdy zemřel **Štěpán Báthory, zemský soudce a župan Szabolcské**,

Somogyovské a Satumarské stolice a **bratr** nejznámější osobnosti rodu Báthory, Alžběty Báthoriové k jejímuž životu se vážou různé legendy. Podle Guinesovy knihy rekordů je největší masovou vražedkyní a je jí připisováno až 650 vražd. V krvi zavražděných dívek se prý koupala, protože věřila v omlazující účinky této „lázeňské procedury“. Alžběta se narodila roku 1560 v Nyírbátoru jako **dcera župana hraběte Jiřího Báthoryho** z ečedské větve rodu a **Anny**, dcery sedmihradského vévody Štěpána Báthoryho (1477-1534) ze somlyovské větve rodu. Její život byl již několikrát zfilmován a o její vině či nevině se vedou dlouholeté spory, které nebudou asi nikdy na 100% vyřešeny.

Zdroje:

<http://uhersko.com>
<http://www.ceskatelevize.cz/specialy/bathory/sk/historia/pohlad-historika/>
<http://www.ezahorie.sk>
<http://www.wikipedia.cz>

Alžběta Báthory

Karolína Satrapová

Alžběta Báthory byla uherská hraběnka, která se narodila asi **7. srpna 1560** v sídle Bátor (dnešní Nyírbátor na východě Maďarska), tehdejšího významného politického centra, přes nějž vedla cesta do Sedmihradska. Báthoryové vlastnili rozsáhlé majetky zejména v Sedmihradsku. Podle legendy jejich prapředek **Vid** zabil v ečedském močále draka, proto jejich erb znázorňuje tři dračí zuby. Ve 14. století se jejich rod rozdělil na dvě větve: ečedskou a somlyovskou. V obou větvích se po staletí objevovaly určité povahové rysy – samolibost, pýcha, sadismus a krutost. Alžbětinými rodiči byli **Jiří Báthory** z ečedské větve a **Anna Báthoriová** ze somlyovské linie rodu. Bratrem Anny byl Štěpán Báthory, polský král a velkokníže litevský. Alžběta si v roce 1575 vzala **Františka Nádasdye** (1555–1602) z významného šlechtického rodu, který se o tři roky později stal hlavním kapitánem uherských vojsk. Rod Nádasdyů měl velký pozemkový majetek a dva paláce – ve Vídni a v Bratislavě. František měl prudkou a drsnou povahu a vyznamenal se statečností v boji proti Turkům. Měli spolu pět dětí: Annu, Uršulu (zemřela jako dítě), pak Kateřinu, Ondřeje (zemřel pětiletý) a Pavla.

Dcera Anna se narodila okolo roku 1585, když bylo Alžbětě 25 let. Podle historika Josefa Kočiše Alžběta již prokazatelně mučila a zabíjela své oběti. Svůj názor opírá o svědecké výpovědi z let 1610-1611, a také o to, že vraždila již za kazatele A. Bertoniho, který v Čachticích působil v letech 1579-1602. Český historik František Musil upozornil na zajímavou věc: František Nádasdy si na svém dvoře udržoval úspěšného a váženého lékaře Pistalocia. Lékař dostal od Nádasdyho panství Darufalva za léčení Alžběty. Co Alžbětě bylo, nevíme, ale zřejmě šlo o něco vážného, když honorářem bylo celé panství. Podle historika Josefa Kočiše trpěla tzv. impulzivním sadismem.

Alžběta si nejdříve dávala pozor a mučení probíhalo v tajnosti, kolem sebe měla jen pár placených pomocníků - Annu nazývanou Delbora neboli Darbolia, Helenu Jó, Dorotu

Sentešovou a Jána Ujváryho zvaného Ficko. Po roce 1600 se její vraždění stalo veřejným tajemstvím.

Ke změně došlo až v roce 1608, kdy po **Rudolfovi II.** nastoupil na uherský trůn císař **Matyáš II.** a v roce 1609 se stal Juraj Thurzo uherským palatinem. Právě Matyáš nařídil Thurzovi, aby prošetřil pověsti, které se týkaly Alžběty Báthoryové. Příslušné orgány na palatinův příkaz začaly vyslýchat na jaře a v létě 1610 svědky Alžbětiných činů ze stolic Nitra, Trenčín, Tekov, Šoproň, Vas, Ráb, Veszprém a Zala. Upřesnit počet mrtvých se nepodařilo. Kastelán v Sárváru, který také patřil Alžbětě, vypověděl, že z hradu vynesli hradní služebníci 175 mrtvých dívek. Další hovořili o několika stovkách na jiných místech.

Thurzo dělal všechno pro to, aby Alžbětu zachránil před katem a rodinu před potupou a hanbou. V Szatmarské stolici se sešel **7. června 1610** s Alžbětinými zeti, **Mikulášem Zrínským**, manželem dcery Anny, který byl od roku 1608 hlavním kapitánem uherských vojsk v Zadunají, a **Jurajem Drugethem**, manželem Kataríny, hlavním županem Zemplínské stolice. Dohodli se, že Alžbětin majetek se musí rozdělit na třetiny mezi její tři děti, ještě než budou vydány dokumenty o začátku soudního vyšetřování. Dále bylo rozhodnuto, že Alžběta se musí odebrat do Čachtic, kde bude do konce života internována. A tak se Alžběta v říjnu vydala do Čachtic, aby tam byla přímo při činu přistižena **29. prosince 1610** samotným Thurzem. Nechal ji ihned odvézt do hradu k internaci. Již 30. prosince byli souzeni Alžbětini služebníci. Hlavní jednání soudu se odehrálo 7. ledna 1611. Rozhodlo, že čtyři obvinění si zaslouží nejvyšší trest. V průběhu dalšího soudního jednání vypovídala i jistá Katarína. Oznamila, že jeden ze sloužících našel v truhle už uvězněné paní seznam zavražděných dívek, na kterém bylo 650 jmen.

Císař Matyáš II. napsal Thurzovi 11. ledna 1611 dopis, ve kterém vyjádřil nespokojenost s nízkým trestem pro Alžbětu a dožadoval se dalšího soudu. Některé zdroje uvádějí, že nakonec s trestem souhlasil s ohledem na Alžbětinu rodinu, jiné zdroje považují Thurza za mazaného – zmiňují, že použil oddalovací taktiku a stále nový soud oddaloval, dokud Alžběta nezemřela v noci **21. srpna 1614.**

Zdroje:

MUSIL, František: Kauza Alžbeta Bátoriová: Politické pozadie krvavého príbehu čachtickej panej. Časopis *História*, rok vydání 2007, číslo 5, s. 6–9

<http://www.alzbeta-bathory.cz/cs/zivot-alzbet-y-bathoryove>

<https://www.novinky.cz/zena/styl/193490-povesti-o-krvave-cachticke-pani-nelhal-y.html>

je historickou postavou lidové legendy z přelomu 17. a 18. století. Ta říká, že bohatým bral a chudým dával, ale pravda o krátkém životě tohoto legendárního zbojníka z Terchové je zcela jiná.

V lednu roku 1688 se v Terchové narodil Juraj Jánošík. Obec tehdy neměla ani svůj kostel, ani svoji farnost s matrikou, takže neznáme datum narození, zachoval se ale list o jeho křtu z 25. ledna 1688.

Chlapec vyrůstal na samotě zvané u Jánošů a jméno jeho rodiny se často objevovalo na seznamech nezdárných poddaných, kteří porušovali tehdejší zákony a kuli pikle proti panstvu.

Když bylo Jurovi sedmnáct let (1705) dostal se do protihabsburského povstaleckého vojska **Ference II. Rákócziho**, ale už v roce 1709 po porážce u Trenčína, utekl od vojska domů. Byl však chycen císařskými žoldáky a přidělen ke strážnímu oddílu na zámku v Bytči, kde byli vězněni zajatci. Tam se seznámil a později pomohl k útěku lupiči Tomáši Uhorčíkovi, který ho přemluvil ke společnému pašování koní z Polska. Juraj, ačkoliv byl ze všech nejmladší, se brzy stal šéfem bandy, která přepadala kupce, vykrádala kostely a loupila v dosti rozsáhlém rajonu. S určitostí se ví, že se svou družinou pobýval v lesích mezi Žilinou a Liptovským Mikulášem, přepadávali bohaté pocestné a z uloupených peněz a cenností obdarovával podle příležitosti chudé.

Legenda však udává, že loupil v Trenčínské, Oravské, Liptovské a Gemersko-Malohotské stolici, ve Slezsku i na Moravě a snad i v Polsku.

V roce 1712 Jánošíka s Uhorčíkem chytili a vsadili do vězení v Hrachové. Podplacení úředníci i stráže je však nechali utéct. Začátkem dalšího roku byl Jánošík na udání lapen liptovskými četníky v krčmě v Klenovci, kde Uhorčík pod jménem Martin Mravec dělal krčmáře. A osud pětadvacetiletého zbojníka byl zpečetěn.

Po mučení a obvinění z řady loupeží a vražd byl stoličným soudem v Liptovském Mikuláši odsouzen k trestu smrti a 17. března 1713 oběšen.

Udává se, že on sám během těch dvou let loupení nikoho nezabil, ovšem tehdejší zákon jinou možnost než smrt vůdce bandy nepřipouštěl. Jisté je to, že lidé v kraji si oddechli a cesty byly bezpečnější.

Hrdinou se Jura Jánošík stal až po letech. Lidová fantazie ke krátkému životnímu příběhu obyčejného lupiče přidávala pohádkové vlastnosti a literátům z řad Štúrovců v době slovenského národního obrození se lidová legenda stala předlohou pro romantické literární zpracování, které z Jánošíka udělalo statečného muže, který bojoval proti vrchnosti a s chudými se dělil o kořist. Tak se zrodily i pověsti o zradě Ilčíka, sypání hrachu na podlahu, kouzelném opasku, který jej chránil před zraněním, o kouzelné valašce, o boji proti Turkům, o popravě Jánošíka pověšením za žebro i o tom, že studoval na kněze.

Podle legendy je dosud část z pokladů uloupených Jánošíkem ukryta někde v lesích Malé Fatry a Vrátné Doliny a na své objevení stále čeká. Stejně tak zůstává záhadou místo, kam byl Juro Jánošík po oběšení pohřben.

Na téma Jánošík a o jeho zbojnické družině vzniklo mnoho oslavných lidových písní a říkanek, byl vděčným námětem pro básníky, malíře a filmaře.

I dnes je možné se s Jánošíkem v Terchové setkat. Kromě muzea Juraja Jánošíka je vidět na vyvýšenině nad obcí sedm a půl metru vysoká nerezová socha slavného zbojníka, která zde byla odhalena v roce 1988 u příležitosti 300. výročí jeho narození. Terchová je také dějištěm Mezinárodního folklórního festivalu „Jánošíkové dni“, konaného každoročně v měsíci srpnu.

Začátky Popradu sahají do pravěku. Za dob stěhování národů bylo okolí dnešního Popradu osídleno Slovy. Člověk zde žil nepřetržitě svědčí, o tom nálezy už z doby kamenné až po polovinu třináctého století. První písemná zmínka pochází z roku 1256 v darovací listině uherského krále Bély IV. Matejovice, Poprad, Spišská Sobota, Velká a Stráže se nazývají hornospišské usedlosti, které jsou úzce spojeny při svém vývoji, kdy se vzájemně ovlivňovaly a doplňovaly.

Nepatrná vzdálenost zapříčinila, že ve čtyřicátých letech byla k Popradu připojena Kvetnica, v roce 1946 byla připojena Spišská Sobot a Velká, v roce 1960 Stráže pod Tatrami a v roce 1974 se k Popradu připojily ještě Matejovice. Dohromady tvoří velký podtatranský městský celek.

K původním obyvatelům přibýly po roce 1241 mongolové po tatarských nájezdech, ale i obyvatelé z Německa, kteří jako kolonisté postupně převýšili původní obyvatele. Poté se název Poprad měnil. Nejdříve nesl jméno Popradzaza tedy Saský Poprad a posléze má již zcela německé jméno Deutschendorf, který byl platný od roku 1660. Město ve čtrnáctém a patnáctém století zaznamenávalo podle historických pramenů neustálý rozmach. V letech 1412-1772 patřilo město Polsku.

Hornospišská centra měla vybavenou městskou administrativu, používala vlastní pečetidlo a vynikala vysokou úrovní řemeslné výroby například: řeznictví, soukenictví, krejčovství a obuvnictví. Výhodná poloha předurčovala další hospodářský a společenský rozvoj. V sedmáctém a osmáctém století město Poprad zaznamenává rušný stavební život, který přinesl vznik kamenného mostu, radnice a zvonice.

Mezi nejstarší Popradské podniky patřila papírna, která byla založena roku 1692 a modernizována byla roku 1876, kdy přešla na strojní výrobu. Ale ruční výroba se udržela až do roku 1945, 1946 byla papírna znárodněna. Druhým nejstarším podnikem byl Tatrasmalt v Matejovicích, který vznikl roku 1845.

Rozvoj průmyslu zapříčinila výstavba železnice, především trati Košice-Bohumín v roce 1872. Což mělo za důsledek vzniku skladu obilí, škrobárny a První tatranské lnářské družstvo. O pivovaru se zmiňuje již v roce 1859 a v letech 1890-1892 vzniká První spišská parní pivnice a sladovna. V roce 1889 byla zprovozněna další železniční trať Poprad-Kežmarok, v roce 1892 se prodloužila po Spišskou Belou a roku 1893 po Podolínce.

Po první světové válce se zvětšuje cestovní ruch. Pro rozvoj průmyslu Popradu mělo největší význam zřízení dvou podniků: továrny na výrobu viskózních vláken ve městě Svit a továrny na vagóny a strojírny Tatra. Další významná firma Baťa vybudovala v roce 1934 asi 8 km západně od Popradu průmyslový podnik SVIT, což je zkratka pro Slovenskou viskózovou továrnu. Kolem továrny potom vzniklo celé město.

Městské části Popradu: Spišská Sobota, Velká, Stráže pod Tatrami, Matejovce, Kvetnica.

Zdroje:

<http://poprad-tatry.szm.com/hpp.htm>

<https://sk.wikipedia.org/wiki/Poprad>

Město Spišská Sobota – historie

Jana Novotná

- Spišská Sobota se stala přirozeným hospodářským a administrativním střediskem – sídlem cechů, obchodů i kultury
- První zmínka pochází z darovací listiny krále **Bély IV.** z roku **1256**
- Nepochybně však existovala už i předtím a určitě **před tatarskými vpády r. 1241**

- **Roku 1271 – udělená městská práva** králem **Štefanem V.**, ale také i privilegium společenstva Saských Němců – město zvýhodněno oproti ostatním slovenským městům a obcím
- **1412** – král **Zikmund** založil jako jedno z 13. spišských měst Spišské Soboty do zálohy Polsku – to trvalo 360 roků a nemělo to podstatný vliv na rozvoj města
- **Roku 1474** pobýval ve městě král **Matěj Korvín** na cestě do Spišské Staré Vsi
- Reforma **1517 Martina Luthera** změnila i náboženské poměry ve Spišské Sobotě, vzhledem k německému obyvatelstvu, které tu bylo v převážné většině až do **roku 1880**
- Téměř celý středověk se pohyboval počet obyvatel mezi **750–900** obyvateli, kteří obývali **115-130 domů**
- Symbolem zručnosti a umění spišských řemeslníků je sochař a řezbář **Ján Brokoff** (1652-1718), právem považovaný za špičku barokního umění
- **Roku 1775** shořelo celé město a přišlo o život 14 lidí – po znovupostavení města se stejná podoba Spišské Soboty zachovala dodnes
 - Obci Spišské Sobotě konkurovalo vždy sousední město Poprad - **do roku 1923** se obci dařilo udržovat si dominantní postavení v rámci regionu
- Avšak od otevření Košicko-Bohumínské železnice v **roce 1871** se vedl zápas o prvenství mezi **Popradem a Spišskou Sobotou**, který byl ukončen roku **1927**, kdy se stal sídlem okresu Poprad
- Největší rozvoj Spišské Soboty nastal po 1. světové válce, vzrostl počet domů – roku 1921 ze 150 do roku 1945 na 220 a počet obyvatel z 1050 na 2500
- V současnosti má Spišská sobota **2715** obyvatel, ale **650** domů
- **Po roce 1945** v katastru Spišské Soboty vyrostl největší průmyslný podnik v Popradě – **Vagónka** - ten zaměstnával 4000 pracovníků a i v současnosti zajišťuje obživu téměř **3000** pracovníkům
- **r. 1950** - Spišská Sobotka byla vyhlášena za **Městskou památkovou rezervaci** (největší hodnotu má kostel Sv. Juraje – hlavní oltář)
- **školství:** v nejstarší městské knize se už v **roce 1502** vzpomíná rozkvétající **městská škola** – působili zde učitelé ze zahraničních studií a prosazovali **myšlenky Jána Ámose Komenského**
- **1909** – založena římsko-katolická měšťanská dívčí škola, která zanikla až koncem druhé světové války, působila zde i **lidová škola**
- Bohatou historii má **dobrovolný požární sbor**, který byl založen **11. 5. 1879**

Zdroje:

<http://www.spsobota.szm.com/>

<https://www.poprad.sk/spisska-sobota.phtml?id3=728>

<http://www.infoglobe.cz/tip-na-vylet/sr-spisska-sobota-klenot-pod-tatrami/>

Spišská Sobotka

Alena Karmazínová

První písemná zmínka pochází z roku 1256. Nachází se v severovýchodní části města nad řekou Poprad. V roce 1271 obec získala městská práva a také privilegium společenství Saských Němců, což Spišskou Sobotu zvýhodňovalo oproti ostatním slovenským městům. V roce 1412 připadlo město do zálohy Polsku na dlouhých 360 let.

V městečku se zastavil i slavný král Matyáš Korvín. Také zde proběhla reformace Martina Luthera, která změnila náboženské poměry ve městě. Rok 1545 byl pro město tragický, protože vyhořela téměř polovina náměstí a věž kostela. Tento požár byl jenom předzvěstí

konce. O dvě století později shořelo dokonce celé město. Přesně v roce 1775. Místní se nevzdali a město postavili nově. Od těch dob se tvář města nezměnila, proto zde můžeme v současnosti obdivovat starobyrou krásu měšťanských domů, kostela a dalších pamětihodností.

V roce 1567 získalo město právo pořádat jarmarky. Toto právo bylo v minulosti dost výjimečným, nejvíce tím, že ho uděloval sám panovník a byl to značný zdroj finančních příjmů.

Spišská Sobota se také stala centrem řemeslníků. Byli zde například obuvníci, krejčí a kožešníci.

Díky své výhodné poloze se vyvinulo na trhové město. Po příchodu německých kolonistů Spišská Sobota začala konkurovat či spolupracovat s jinými městy - například Levoča a Kežmarok.

V roce 1647 udělil panovník Ferdinand III. městu právoplatný městský znak s postavou sv. Jiří na štítu. Největší rozvoj byl zaznamenán v 17. století. V roce 1773 bylo ve městě registrováno 126 řemeslných mistrů. Jako jediné spišské město mělo v roce 1821 knihkupectví.

Od roku 1950 je vyhlášeno městskou památkovou rezervací. Na náměstí se nachází gotické, renesanční i barokní měšťanské domy a kostel sv. Jiří; zvonice; mariánský sloup; evangelický kostel.

https://cs.wikipedia.org/wiki/Spi%C5%A1sk%C3%A1_Sobota

<http://www.infoglobe.cz/tip-na-vylet/sr-spisska-sobota-klenot-pod-tatrami/>

Jan Brokoff

Viktorie Klennerová

23. 6. 1652 – 28. 12. 1718

Narodil se ve Spišské Sobotě, v rodině německého kolonisty. O jeho vzdělávání prameny uvádějí pouze, že 1675 odešel z domova, aby se vyučil počestnému řemeslu. Prahu, kde se usadil, opustil 1680 kvůli morové epidemii. Do Řezna, kde chtěl působit, nedošel. Zůstal dva roky v Poběžovicích a pracoval tam pro **M. J. Wunschwitze**. Ten mu svěřil provedení velké dřevěné sochy sv. Jana Nepomuckého. Model z terakoty pro ni zhotovil vídeňský Mathias Rauchmiller, který se pravděpodobně inspiroval sochou z Karlova mostu, kde stála nejpozději od 1648. Brokoffova řezba byla odlita v Norimberku v bronzu a na Karlův most osazena 1683. Během práce na soše Brokoff, původně luterán, konvertoval ke katolické víře. Socha se stala vzorem pro zobrazení světce po celé následující století. Sám Brokoff byl autorem (později pracoval se svými syny) dalších soch tohoto světce pro Poběžovice (kámen 1682), Nymburk (1696), ve dřevě pro oltář kostela františkánů v Tachově (1700) a Boru u Tachova (kolem 1700), Netolice pod Hradištěm (po 1700), pro Planou u Mariánských Lázní (1712), Radíč (1713), Skramlíky (1715). Z Poběžovic odešel do Manětína na panství **K. M. Lažanského** kde 1683-85 řezal sochy pro hřbitovní kostel. Pak 1685—75 provedl pro zámecký park **M. O. Thuna** v Klášterci nad Ohří alegorie ročních dob, světadílů, Samsona, Tritona a tři poprsí, na vstupu do pivovaru. 1687-88 jej zaměstnal **F. M. Hrzán z Harasova** na Červeném Hrádku u Jirkova. Pro něj vytvořil sochy Odyssea a Polyféma, 1689-91 působil v Jirkově jako svobodný sochař (Pieta) a pro zámek v Libochovicích realizoval krb v Saturnově sále. Do 1692 vyřezal sochy českých patronů pro kostel v Tachově. 1692 se s rodinou přestěhoval do Prahy a stal se staroměstským měšťanem. O rok později vytesal sérii antických bohů na atiku Toskánského paláce na Hradčanech a 1692 Pietu pro Karlův most. Do 1700 provedl

výzdobu parků u zámku v Lysé nad Labem (sv. Antonín Poustevník), v Častolovicích (mouření), v Nových Zámcích u Hostinného (alegorie a v Loučení (Únosy)). Do 1705 tesal dekoraci Pražské brány na Svaté Hoře, 1705-06 řezal hlavní oltář klášterního kostela v Broumově a pro město vytesal mariánský sloup. Stejný námět ztvárnil pak 1707 i pro Polici nad Metují. Dále vytvořil boční oltář kostela v Sedlčanech (1706), vypracoval návrh pro hlavní oltář kostela v Chýnově (1706) a později (1718) pro něj navrhl kazatelnu. V tomto období provedl svá poslední díla pro pražský Karlův most *Křest Kristův* (1706) a *Sv. Josef* (1706-07) – na obou sochách byla už patrná práce jeho synů. Ve Voticích vytvořil sochy na hlavním oltáři /do 1716) a mariánský sloup (do 1715), na kterém je výrazně vidět podíl syna Michala.

Jan Brokoff je hodnocen jako sochař spíše průměrný. Jeho sochy mají statický výraz, v pojetí jsou suché a neživotné. Byl patrně ovlivněn pozdní sochařskou tvorbou luteránského Saska. Z jeho synů vynikli starší **Michal Jan Josef** (1686-1721) a zejména **Ferdinand Maxmilián** (1688-1731).

Historie města Levoča a jeho nejvýznamnější památky

Miroslava Novotná

Levoča je slovenské město ležící v Prešovském kraji. Má necelých 15 000 obyvatel. Je doloženo, že město bylo osídleno již v mladší době kamenné a nejstarší nálezy pocházejí z 9. století. Stará Levoča ležela na levé straně cesty, která vede z Levoče do Spišské Nové Vsi. Archeologové zde vykopali základy románského kostela – jeho délka je 23,5 metrů, šířka loď je 12 metrů a apsida má přes osm metrů. Byl to kostel svatého Mikuláše z přelomu 11. a 12. století.

Další velká osada, městečko, se nacházelo u dnešní Košické brány spolu s rotundovitým kostelem z 11. století. Když ve 12. století a také po pustošivých nájezdech Tatarů v roce 1241 přišli do Levoče němečtí kolonisté, našli zde původní osady, městečka, které se spolu s jejich novými sídly staly základem dnešního města.

Nejstarší listinu, v níž se poprvé setkáváme s Levočou (v listině uvedeno *Leucha*), vydal uherský král **Béla IV.**, a to v roce 1249. Je v ní uvedeno, že hranice země zvaná Jablonov, sestupuje k cestě, která vede do Levoče. V roce 1271 vystupuje Levoča již jako centrum provincie Sasů a zároveň s dalšími spišskými městy užívají práva svobodných královských měst, tedy mají vlastní samosprávu, soudní pravomoc, osobní svobodu, právo těžít rudu, využívat lesy, vykonávat řemesla, obchodovat a právo skladu, o které vedla Levoča spor s městem Kežmarok. Spor se zapsal do historie jako stoletá válka a Levoča byla vítězem. Díky výhodné poloze na křižovatce obchodních cest a významné pomoci panovníků udělením politických a hospodářských výsad, začaly plynout do městských pokladnic i kupcům a dalším měšťanům finance, které umožňovaly všeobecný rozvoj. Nastalo tak období rozkvětu architektury, vzdělanosti, kultury, umění a řemesel. V letech 1550 a 1599 postihl město požár, který způsobil velké škody, ale silnému a bohatému městu se podařilo zdolat i tyto pohromy a udržet si své významné postavení až do konce 16. století.

Levoča byla opevněna dodnes zachovanou fortifikací, několikrát se přestavovala. Architektura měšťanských domů na náměstí postupně přecházela z gotické do renesanční podoby, kterou vidíme dnes. Po požárech se z gotických domů zachovaly jen zlomky.

Kulturní a historické památky:

Levočská renesanční radnice má původ v 15. století. Její budov poškodil požár v roce 1550 a pak ještě roku 1599. V roce 1615 ji rozšířili a přibudovali jižní část a arkády s podloubím v přízemí i poschodí. Na jižní fasádě se v pravém rohu zachoval zbytek původní malby a brzy byly na fasádu mezi okna na poschodí umístěny další malby, které představují symboly občanských ctností, a těmi jsou střídmost, opatrnost, udatnost, trpělivost a spravedlnost. Budova radnice je dnes spojená s renesanční věží, která byla postavena v letech

1656-1661 a sloužila jako zvonice. Na jejím poschodí má svoje expozice Spišské muzeum. Zasedací síň slouží městu na reprezentační účely.

Klec hanby je přibližně z 16. století a sloužila k trestání lehčích deliktů. Původně stála na místě dnešního evangelického kostela. Brzy se stala majetkem rodiny Probstnerovců. Středověký pranýř rodina darovala městu roku 1933 a od té doby stojí před radnicí.

Obchodní dům byl spolu se zlatnickými dílnami částí komplexu budov v parku. Původně tu byla škola, o čemž svědčí erb naproti kostelu. V roce 1588 ji přebudovali na školu vyššího typu. Po přestavbě v letech 1810 a 1858–1862 sloužila jako reálné gymnázium, kasino, cukrárna, restaurace, ale i jako byty. Dnes, opět zrestaurovaná, slouží administrativním účelům.

Evangelický kostel stojí v jižní části náměstí a má obrovskou kopuli. Je v klasicistním stylu a postaven byl v letech 1825–1837. Uvnitř se nacházejí tři empory, archiv a hodnotná knihovna. V kostele se zachoval vzácný barokní dřevěný kříž. Znamý levočský malíř Jozef Czauzčík namaloval velký oltářní obraz představující Krista kráčejího po moři.

Městské divadlo se nachází na západní straně náměstí. Rekonstrukcí byla této budově vrácena její komorní podoba z poloviny 19. století. Tento kulturně – společenský komplex nabízí širokou škálu divadelních a kulturních vystoupení, umožňuje uspořádávání kongresů, seminářů, školení a dalších společenských setkání.

Velký župní dům – Levoča byla od 16. století až do roku 1922 sídlem Spišské župy. V letech 1806–1826 pro ni postavil architekt z Egeru Anton Povolný velkolepou administrativní budovu, župní dům jako sídlo administrativy. Klasicistní sloh přizpůsobil renesančnímu prostředí Levoče. Je považován za nejkrásnější župní dům v bývalém Uhersku. Dnes slouží administrativním účelům.

Bazilika Panny Marie je dominantou Levoče – nad městem v zeleni. Je jedním z nejstarších a nejvýznamnějších poutnických míst na Slovensku. V roce 1984 byl kostel povýšen na baziliku minor. V roce 1995 byla jedním z cílů návštěvy papeže Jana Pavla II. na Slovensku.

Gymnaziální kostel – černý kostel je starý kostel minoritů ze 14. století. Je jedním z největších kostelů na Slovensku, který je ukázkou znamenitého stavebního umění období gotiky. V roce 1671 byla loď kostela přebudovaná v barokním slohu, avšak prvky gotické architektury jsou ještě zachovány v presbytáři. Mohutností vyniká hlavní oltář s gotickou sochou Madony z 15. století a s barokními sochami uherských králů a jezuitských světců. V sakristii se nachází malba z první poloviny 14. století znázorňující Ukřižování.

Barokní kostel svatého Ducha je kostel mezi komplexem klášterních budov za Košickou bránou. Je postaven na místě nejstaršího levočského kostela, který po požáru roku 1747 zbourali. Postavili ho v letech 1748–1755. Na průčelí kostela nás zaujme nástěnná malba se symboly Víry, Naděje a Lásky.

Spišský hrad

Spišský hrad se nachází na vápencové skále ve výšce 634 m n. m. poblíž Spišského Podhradie v katastru obce Žehra. Svoji rozlohou 41 426 m² se jedná o jeden z největších hradních komplexů ve střední Evropě. S městečky Spišské Podhradie a Spišská Kapitula tvoří souvislou historickou sídelní jednotku se sídly pro královskou moc na Spiši, církevní moc a hospodářské zázemí hradu a kapituly.

Původně pohraniční pevnost s mohutnou obytnou kruhovou věží vznikla již na začátku 12. století a první písemná zmínka pochází z roku 1120. V roce 1241 odolal hrad nájezdům Mongolů. V roce 1249 král **Béla IV.** povolil rozvoj hradu spišskému proboštovi, jenž nechal postavit románské předhradí a přitom si budoval luxusní sídlo na protějším kopci, kde se nachází Spišská kapitula. V historickém výčtu nesmíme zapomenout na dolní nádvoří. Od roku 1443 vlastnil hrad **Jan Jiskra z Brandýsa**, který měl v 15. století na starosti zájmy mladého krále Ladislava Pohrobka. Nechal vybudovat velké opevněné nádvoří, kterým hrad získal většinu svojí rozlohy. Mimo jiné vybudoval i rozlehlé přehradí – **Dolní hrad**, který byl sídlem jeho vlastních vojsk. V roce 1464 daroval panovník hrad **Imrichovi a Štefanovi Zápoľským**. Ti si z něj udělali reprezentativní rodové sídlo, které řádně rozšířili a ve velké

Anděla Schilbergerová

míře zmodernizovali a rozšířili hrad o nové budovy včetně hradní kaple. Zápoľským bylo sídlo konfiskováno Habsburky v roce 1528 a o tři roky později již patří Turzům, kteří hrad renesančně upravili. Turzové vymírají po meči v roce 1636 a spišský hrad dědí **Csákyovci**, kteří ho vlastnili až do roku 1945. To na něm však od začátku 18. století nesídlí, jelikož i přes modernizaci a výstavbu zbrojnice či pavlačí a arkád, přestal vyhovovat nárokům šlechty na pohodlné bydlení. Csákyovci raději pobývali na zámcích v Hodkovicích, později i v Bijacovicích a Kluknavě. V roce 1780 hrad zničil rozsáhlý požár a jeho opuštěné zdevastované prostory byly téměř dvě století zanechány osudu napospas.

Naprosté zkáze unikl až zásahem památkářů v roce 1970, kdy se začaly na základě výsledků rozsáhlého archeologického a historicko-architektonického průzkumu konzervovat budovy poškozené nestabilním podložím. Zrekonstruované prostory se zpřístupňují už od osmdesátých let 20. st. a dnes je využívá Východoslovenské muzeum Košice pro potřeby expozice. V roce 1993 byl Spišský hrad společně se Spišskou kapitulou, Spišský Podhradím a Žehrou zapsán na seznam Světového dědictví UNESCO.

Spišské Podhradie

Jan Šturala

Nejstarší osídlení Spišské oblasti sahají až do pátého tisíciletí před naším letopočtem. Potvrzují to archeologické nálezy v okolí hradu. Další významné archeologické vykopávky pocházejí z období třetího tisíciletí před naším letopočtem. Nálezy se týkají kultury bukovohorské z období neolitu a Púchovské kultury, která byla z období staršího Halštatu.

Doba osídlování pomalu ustala v druhém století našeho letopočtu. To bylo zapříčiněno přesunem lidí na nedaleký Dreveník, kde bylo vybudováno opevněné hradiště. Zpět se obyvatelstvo vrátilo v průběhu 11.-12. století. Spišský hradní kopec začal být osídlován již natrvalo. Tehdy začal být budován rozsáhlý hradní komplex. V souvislosti s hradem začalo v jeho okolí vznikat velké množství osad, které se postupem času spojovaly do větších vesnic nebo měst. Nejstarší zmínka osady z území dnešního Spišského Podhradí je z roku 1174 a zaznamenává vznik obce Suburbium, která vznikla spojením tří menších vesnic. Povinnosti obyvatelstva vesnic byly převážně spojeny se Špišským hradem, na kterém byli závislí. Sloučením do většího celku se však postupně vliv hradu na obec snižoval, až se ve 13. století zbavil silného vlivu hradu. Obec byla známa jako "Fanum St. Mariae". V této době také migrovali do města němečtí obchodníci. S nimi se obec zařadila do tzv. Společenství spišských Sasů. Roku 1321 je obec už městem se jménem "Villa Saxorum" a stalo se centrem širokého okolí. Roku 1344 bylo Společenství spišských Sasů přeměněno na Provincii 24 spišských měst, s centrem v Levoči. Změna nastala 1412, kdy zastavil král **Zikmund Lucemburský** 13 spišských měst Polsku. Samosprávný celek byl zachován pod jménem Provincie 13 spišských měst. Samospráva provincie byla lehce okleštěna Polskou korunou. K rozvoji přispělo získání trhového práva z poloviny 15. století. S tím se pojí tradice pořádání každotýdenních tržních čtvrtků, známá jako "Podradský čtvrtek", která se udržela zhruba do poloviny 20. století. Pod polskou vládou zůstala provincie až do roku 1778. Za polské vlády zaznamenalo město rozvoj v mnoha směrech, ale zejména v řemeslnictví. K historii řemeslnictví ve Spišském Podhradí se váže historická událost z roku 1677, kdy byly městskému rychtáři předloženy artikuly 16 městských cechů. Stejně historická je i účast barvířských mistrů ze Spišského Podhradie na založení nejstaršího barvířského cechu v Uhersku. Na konci tohoto období vznikla Spišská diecéze (1776) jež sídlila v nedaleké Spišské Kapitulě.

Po zániku zástavy, se Spišské Podhradí dostalo do Provincie 16 spišských měst, kde zůstalo až do jejího začlenění do Spišské župy roku 1876. V tomto období dochází k začátku těžby hlíny z okolí, za účelem výroby cihel. Těžít se začal také travertin na Dreveníku.

O další rozvoj se zasloužila Košicko-bohumínská železnice, na kterou se město napojilo roku 1894. Začátkem 20. století ve městě pracovala pila, mlýn a továrna na svářecí stroje. Roku 1922 byla ukončena existence Provincie 13 spišských měst, které byly zahrnuty do okolních okresů.

V historickém vývoji nebylo Spišské Podhradí jenom centrem řemesel ale i místem střetu kultur a náboženských skupin. Město mělo početnou německou a židovskou menšinu. Z náboženství se zde setkávalo katolické, evangelické a židovské náboženství. Toto se změnilo po druhé světové válce. Ze židovské populace se po válce téměř nikdo nevrátil a Němci byli po válce odsunuti. Zakládáním družstev měl socialismus drtivý dopad na řemeslné spolky, které měly ve městě tak dlouhou tradici

Další historický mezník pro město znamenal rok 1993. V tomto roce bylo město spolu s celým okolím Spišského hradu připsáno do Světového seznamu kulturních a přírodních památek UNESCO. V samotném Spišském podhradí lze nalézt na 145 památek UNESCO, což z něj dnes dělá atraktivní cíl pro turisty.

Zdroje:

- <http://www.tic-spisskepodhradie.com/pamiatky-unesco/item/historicke-centrum-mesta-spisske-podhradie-3>
- https://sk.wikipedia.org/wiki/Spi%C5%A1sk%C3%A9_Podhradie
- http://www.new.spisskepodhradie.sk/sections/5/z_historie.html

Správní funkce uherský palatin

Tereza Kociánová

Uherský palatin (latinsky tzv. *comes palatinus*, *comes palatii*, maďarsky *nadoriispán*, slovensky *nádvorní župan*) byl jedním z uherských nejvyšších státních úředníků. První zmínky o této funkci pocházejí z doby vlády prvního uherského krále **Štěpána I. Svatého**, tj. z 11. století. Za jeho panování byly Uhry rozděleny do tzv. *komitátů*, správních celků, v jejichž čele stál tzv. *comes civitatis*, neboli župan. Ten byl za Štěpána I. a jeho nástupců především soukromým úředníkem krále. Spravoval jeho statky, vybíral daně, byl zástupcem panovníka ve věcech soudních a v případě války vedl komitátní vojska. Středem správy uherských komitátů byl královský dvůr, v jehož čele stál právě *comes palatinus*, neboli palatin. Palatin byl soudce a správce královského úřednictva, až do 12. století také dohlížel na královskou pokladnu.

Později se soukromoprávní charakter funkce uherského palatina proměnil ve dvorský. Roku 1222 byla vydána listina tzv. Zlatá bula, která mimo to, že zaručovala svobody obyvatelům země, také ošetřovala dvorské úřady. Udávala, že až na několik výjimek (jednou z nich byla právě funkce uherského palatina) nesmí nikdo zastávat dva úřady současně. V průběhu 14. století za vlády Anjouovců (Karla I. Roberta a Ludvíka I. Velikého) se funkce palatina spolu s dalšími, do té doby dvorskými úřady (dvorský sudí, pokladník a kancléř), mění ve funkci zemskou. Místo nich se vedení dvora ujal dvorský maršálek.

Největšího rozkvětu se úřad uherského palatina dočkal za vlády **Zikmunda Lucemburského**. V zákoně z roku 1439 byl označen za *prostředníka a soudce mezi národem a králem*. Této role se úřadu dostalo pravděpodobně díky tomu, že Zikmund Lucemburský v Uhrách nepobýval příliš často, a úřad palatina tedy fungoval jako *říšský správce*. Podle tohoto zákona byl palatin jako zemský úředník volen jak králem, tak šlechtou.

Velká reforma palatinského úřadu nastala v roce 1485. Měla vést k upevnění královské autority vůči stavům. Podle ní měl palatin právo svolat v případě vymření královského rodu sněm k nové volbě krále a na tomto sněmu mu připadá první hlas. Je také poručníkem nezletilého budoucího krále a je až do jeho plnoletosti správcem země. Také je místodržícím a

zástupcem krále v době jeho nepřítomnosti v zemi. Je vrchním kapitánem a po králi vrchním soudcem. Funguje jako prostředník při sporech mezi králem a stavy.

Po nástupu **Ferdinanda I.** a po smrti palatina Štěpána Bathoryho byla tato funkce neobsazena. Ferdinand I. také zrušil do té doby vůdčí orgán veřejné správy – královskou radu a zřídil místodržitelenskou radu, která již nebyla orgánem stavovským, nýbrž pouze výkonným orgánem královské moci. Původní palatinské pravomoci správní a soudní byly rozděleny mezi místodržitelenskou radu. Soudní moc připadla palatinovu soudnímu zástupci, vojenská správa připadla dvěma hejtmanům, dozor nad uherskými pevnostmi připadl na vídeňskou vojenskou radu. Úřad uherského palatina neexistoval ani za panování Rudolfa II. a až jeho nástupce Matyáš roku 1608 slíbil, že tuto funkci nenechá uprázdněnou na více než dva roky a že uherským stavům vždy nabídne dva katolíky a dva protestanty domácího původu, aby si z nich mohli vybrat budoucího palatina.

Roku 1681 byl úřad palatina obnoven a do jeho funkce byl jmenován katolický magnát Pavel Eszterházy. Poté byl ještě úřad palatina několikrát pozastaven a opět obnoven. Definitivně zrušen byl roku 1848, kdy na místa dosavadních stavovských úřadů – uherské kanceláře, místodržitelské rady, komory a palatinského úřadu nastoupila ministerstva, která byla odpovědná zemskému sněmu.

Zdroj: MACŮREK, Josef. *Dějiny Maďarů a uherského státu*. V Praze: Melantrich, 1934, 344 s. Vysokoškolské rukověti. [Řada III], Řada spisů duchovědných; Sv. 1.

Město Martin

Linda Ondříšková

Martin (do roku 1950 Slovensky Turčiansky Svätý Martin, maďarsky Turócszentmárton, německy Turz-Sankt Martin a latinsky Sanctus Martinus / Martinopolis) je okresní město s 55 484 obyvateli v Žilinském kraji na severozápadě Slovenska

Město Martin leží 25 km jihovýchodně od Žiliny a asi 220 km severovýchodně od Bratislavy v závěru Turčianské kotliny mezi Malou a Velkou Fatrou na řece Turiec, krátce před jejím ústím do Váhu.

Z městských částí města Martin v minulosti byla známá osada Záturčie, patří mezi nejstarší, a po prvé byl zmíněn v listině z roku 1255. Údolí potoka Jordán také patří mezi nejstarší obývané území dolního Turca. První donace na tomto území pochází z roku 1242. Na území jižně od Martina se v roce 1258 vzpomínají Jahodníky.

První listinná zmínka o městě Martin se nachází až v donaci uherského panovníka **Ladislava IV.** z roku 1284, což má být první nepřímý doklad. Hraniční čára procházela přes velkou cestu z Belej do Martina – *in villam sancti Martini*. Obyvatelstvo se živilo obděláváním polí a hospodářstvím, také pastevectvím, o čemž svědčí privilegium z roku 1257 a 1265.

Na území dnešního Martina bylo zjištěno halštatské sídliště a také slovanský mohylník z 9. století. První zmínka o moderním městě je až z roku 1264, přesto již dříve zde pravděpodobně stál románský kostel. Roku 1340 získal Martin městská práva. Od 17. století do roku 1922 zde pak bylo centrum Turčianské župy. Ke konci 19. století zde začalo Slovenské národní obrození, sídlí zde i Matica slovenská (od roku 1863). 30. října roku 1918 se právě Martinskou deklarací připojilo Slovensko k české části státu a vznikla tak ČSR. Na konci 2. světové války byl Martin osvobozen 1. československým armádním sborem a Rumunskou armádou bojující na straně Rudé armády, 11. dubna 1945. V roce 1994 bylo město Martin zákonem vyhlášené za národní kulturní centrum Slováků.

Martin je sídlem Jesseniovy lékařské fakulty Univerzity Komenského, která se v rankingu ARRA (Slovenský akademický ranking) řadí několik let po sobě na první místo mezi lékařskými fakultami Slovenska. Aktuálně zde studuje několik stovek norských studentů. Na konci třicátých let město obohatil o významnou budovu gymnázia slavný brněnský architekt Bohuslav Fuchs.

Martin byl za dob ČSSR významným střediskem těžkého strojírenství; stále se zde však vyrábí papír, nábytek, potraviny a sídlí zde renomovaná tiskařská firma Neografia. Z nově

vzniklého průmyslu je zde výroba obuvi ECCO, SKANSKA, strojařská firma Viena, nebo výroba komponentů Volkswagen.

Dnes je Martin metropolí regionu Turiec a moderním městem, jehož centrum prošlo výraznou rekonstrukcí. Historické centrum města není velké. Opakující se požáry v minulosti totiž město vícekrát poškodily, což zapříčinilo, že v něm není mnoho starých budov. Většina pochází z konce 19. a začátku 20. století, a jsou vybudované v stylu Art Nouveau (secese).

Ve středu hlavního náměstí se nachází skleněný objekt Millenium, který spolu se zrekonstruovanou pěší zónou získal nejvýznamnější ocenění v rámci Slovenska, „Stavba roka 2003“.

Nalevo od objektu Millenium stojí budova Národního domu. Slovenská národní knihovna v městě Martin (SNK) je nejstarší, největší a nejvýznamnější národní a vědeckou knihovnou na Slovensku. V současnosti je moderní vědeckou, kulturní, informační a vzdělávací institucí, která slouží všem občanům Slovenska a uživatelům ze zahraničí.

Martinské kulturní léto probíhá v měsících červenec, srpen a vidět zde můžeme rovněž mnoho zahraničních koncertů populární, vážné i alternativní hudby včetně divadelního a tanečního představení pod širým nebem.

Matica slovenská - počiatky a historický vývoj do roku 1945 - významné osobnosti

Veronika Poláková

Na Memorandovom zhromaždení, ktoré sa konalo **6. a 7. júla 1861 v Martine**, boli proklamované ciele slovenského národa. Priamym výsledkom Memoranda národa slovenského a najväčším úspechom slovenského národného hnutia v prvej polovici 60. rokov 19. storočia bolo **založenie Matice slovenskej (MS)** a vznik troch slovenských gymnázií.

MS bola postavená na spolkovom základe a odkázaná na dary a financie od národne uvedomelej vrstvy národa. Ako vrcholná slovenská kultúrna a národná ustanovizeň združovala slovenských kultúrnych, osvetových a vedeckých pracovníkov, podporovala a rozvíjala slovenskú literatúru, umenie, vedu, osvetu, edičnú činnosť, knihovníctvo, starala sa o vzdelanie slovenského ľudu a dvíhala jeho národné povedomie.

Prvé valné zhromaždenie MS sa konalo 4. augusta 1863. Za predsedu bol zvolený katolícky biskup **Štefan Moyzes**, za podpredsedu evanjelický superintendent **Karol Kuzmány**.

Národnú svetlicu, prvú budovu MS, slávnostne otvorili 8. augusta 1865; bola financovaná z celonárodných grajciarových zbierok. Za krátke obdobie činnosti rozvinula MS rozsiahlu zberateľskú a vydavateľskú činnosť. Zhromažďovala cenné zbierky pamiatok z kultúrnych dejín Slovákov a Slovenska. Vyдалa 82 zväzkov kníh. Poskytovala štipendiá a pôžičky slovenským vedcom a študentom, nadväzovala domáce i zahraničné kontakty. Dôstojne vstúpila do rodiny slovanských spolkov s podobným názvom, ako boli *Matica srbská (1826)*, *Matica česká (1831)*, *Matica chorvátska (1842)*, *Matica moravská (1849)*.

V roku 1875 bola MS násilne zatvorená a uhorská vláda jej zakázala činnosť. Zhabala jej všetok majetok a neskôr ho odovzdala tzv. *Hornouhorskému maďarskému vzdelávaciemu spolku (FEMKE)*. Pokusy o obnovenie činnosti MS boli neúspešné. Pokračovali v nej však iné martinské spolky s celo-národnou pôsobnosťou, najmä *Živena (1869)*, *Knihotlačiarsky účastinársky spolok (1870)*, *Slovenský spevokol (1872)* a *Muzeálna slovenská spoločnosť (1893)*. No i napriek tomu slovenská národná inteligencia stratila načas orientáciu, slovenské národné hnutie stagnovalo a nastala dlhšia prestávka v rozvoji organizovanej vedeckej a osvetovej činnosti.

Obnovenie činnosti Matice slovenskej 1. januára 1919 znamenalo pokračovanie v jej pôvodnej činnosti. Oživujúce valné zhromaždenie sa konalo 5. augusta 1919. Matica začala

budovať členskú základňu a zakladať vedecké odbory. Zriadila aj Ústredie slovenských ochotníckych divadiel, knižnicu a archív. V roku 1922 Matica slovenská začala opäť vydávať časopis *Slovenské pohľady*, neskôr aj časopis pre deti *Slniečko*.

Valné zhromaždenie 12. mája 1932 výrazne ovplyvnilo ďalšie smerovanie MS. Sústredila sa na národný program, zintenzívnila vedeckú a rozvinula bohatú vydavateľskú činnosť (okrem kníh začala vydávať aj časopis *Slovensko*, určený pre členskú základňu).

Na pôde Matice slovenskej vznikol v roku 1941 spolok *Slovenská národná knižnica*, jeho hlavnou úlohou bolo vyhľadávať, získať a uchovávať slovacikálne tlačené dokumenty. Matica slovenská založila v Martine v roku 1943 modernú tlačiareň *Neografia*.

MS nadviazala na odkaz ochotníckych tradícií v Národnom dome. V januári 1944 tak vzniklo Slovenské komorné divadlo.

Predsedovia Matice slovenskej do roku 1945

- 1863 – 1869 Štefan Moyzes (* 1797 – † 1869)
- 1870 – 1875 Jozef Kozáček (* 1807 – † 1877)
- 1919 – 1926 Matúš Dula (* 1846 – † 1926)
- 1919 – 1921 Pavol Országh Hviezdoslav (* 1849 – † 1921)
- 1919 – 1926 František Richard Osvald (* 1845 – † 1926)
- 1919 – 1950 Vavro Šrobár (* 1867 – † 1950)
- 1922 – 1930 Juraj Janoška (* 1856 – † 1930)
- 1926 – 1943 Marián Blaha (* 1869 – † 1943)
- 1931 – 1939 Ján Vanovič (* 1856 – † 1942)
- 1931 – 1949 Jozef Országh (* 1883 – † 1949)
-

Významné osobnosti Matice slovenskej v rokoch 1861-1945

Štefan Moyzes - rímskokatolícky biskup, v rokoch 1850-1869 banskobystrický diecézny biskup, pedagóg, verejný činiteľ, kultúrny pracovník, národovec, zakladateľ a prvý predseda Matice slovenskej.

Pavol Országh Hviezdoslav - slovenský básnik, dramatik, spisovateľ, prekladateľ, právnik, člen Revolučného Národného zhromaždenia ČSR (1918) a čestný predseda Matice slovenskej (1919).

Vavro Šrobár - slovenský lekár, politik, ústredná postava medzivojnovnej slovenskej politiky v Československu, od roku 1935 profesor, stúpenec národnej jednoty Čechov a Slovákov.

Arnold Bobok bol rímskokatolícky kňaz, politik a od roku 1919 podpredseda Matice slovenskej.

Samuel Jurkovič - pedagóg, ľudovýchovník a kultúrny pracovník, organizátor družstevníctva. Bol podporovateľ a propagátor Štúrových Slovenských národných novín, spolupracovník J.M. Hurbana, účastník zasadnutí Tatrána a prípravy slovenského povstania 1848-1849, člen Slovenskej národnej rady a spoluzakladateľ Matice slovenskej.

Karol Kuzmány - významný slovenský spisovateľ, novinár a estetik, priekopník slovenskej prekladovej literatúry, spoluzakladateľ a v rokoch 1863-1866 podpredseda Matice slovenskej.

Ján Daniel Slabeycius - člen Matice slovenskej (MS) a Muzeálnej slovenskej spoločnosti (MSS). Udržoval spojenie s národovcami v Brezne a okolí. Pre svoje prejavy národného cítenia bol často prenasledovaný. Bol zakladajúcim členom MO Matice slovenskej v Brezne (1919).

https://sk.wikipedia.org/wiki/Matica_slovensk%C3%A1#Dejiny

<http://www.slovakiasite.com/sk/dejiny-obrodienie.php>

<http://www.martin.sk/historia/d-30306>

https://sk.wikipedia.org/wiki/%C5%A0tefan_Moyzes

https://sk.wikipedia.org/wiki/Pavol_Orsz%C3%A1gh_Hviezdoslav

https://sk.wikipedia.org/wiki/Vavro_%C5%A0rob%C3%A1r

https://sk.wikipedia.org/wiki/Arnold_Bobok

https://sk.wikipedia.org/wiki/Karol_Kuzm%C3%A1ny

Matica Slovenská historický vývoj od roku 1945

Adéla Surá

Matica Slovenská je slovenské národní kulturní sdružení se sídlem v Martině. Od roku 2010 je předsedou Matice slovenské Marián Tkáč. Činnost Matice je ta že, sdružuje slovenské kulturní, osvětové a vědecké pracovníky, podporuje rozvoj slovenské literatury a umění, organizuje osvětovou činnost, stará se o rozvoj vzdělání slovenského lidu a pozdvihuje národní sebevědomí.

Historie - Rok 1949-1953 politické orgány postupně sebrali Matici slovenské vědeckou práci, zlikvidovali její členskou základnu a institut zredukovali na ústřední osvětové práce. Tehdejší vědeckou činnost Matice, přesunuli do příslušných ústavů Slovenské akademie věd v Bratislavě.

Rok 1954 - SNR v dubnu přijala zákon o Matici slovenské, jmenoval se *Národní knihovna knihovědného ústavu*.

Rok 1959 - V Argentině v Buenos Aires založili Zahraniční Maticu slovenskou. Založil ji Jozef Cíger Hronský.

Rok 1973 - Slovenská národní rada přijala 20. prosince zákon o Matici slovenské, který ji v podstatě vrátil do stavu před dvaceti lety. Členská základna byla zrušena, činnost Matice slovenské se znovu soustředila v první řadě na knihovnictví, bibliografii, biografii, literární muzejnictví a archivnictví.

Rok 1975 - 30. srpna otevřeli v Martině na Hostihore novou, velkoryse koncipovanou budovu Matice slovenské, dílo architektů D. Kuzma a I. Cimmermana.

Rok 1992 - Matice slovenská ve spolupráci se Světovým kongresem Slováků poprvé organizuje setkání mladých Slováků z celého světa pod oficiálním názvem Světový festival slovenské mládeže. Konal se ve dnech 12. - 19. července v Martině. Maticí festival organizuje Matice slovenská každý třetí rok.

Rok 1993 - Vznik samostatné republiky byl završením dlouhé etapy boje Matice slovenské za slovenskou národní identitu. Matice založila sbírku na Národní poklad a začala udělovat ceny Nadace MS.

Rok 2007 - Matice slovenská uspořádala *1. evropský kongres slovanských Matic*, kterého se zúčastnili představitelé ze všech států, kde mezi Slováky působí jejich národní matice.

Rok 2010 - Matice slovenská ve spolupráci s Nitranským krajem, městem Nitra, dalšími městy a obcemi uspořádala ve dnech 1. - 5. července 2010 11. ročník Maticí světového festivalu slovenské mládeže.

V listopadu valná hromada Matice slovenské zvolilo za svého předsedu Ing. Mariána Tkáč, Ph.D.

Osobnosti *PhDr. Štefan Moyses* – úplně první předseda MS v letech 1863–1869. Dne 3. srpna 1863 se stal prvním předsedou Matice slovenské. Jeho zásluhou Svatý stolec souhlasil, aby se svátek Cyrila a Metoděje světil 5. července. Štefan Moyses byl ve slovenských národních dějinách osobností, která byla respektována celým národem.

Zdroje: <http://matica.sk/o-matici-slovenskej/historia-matice-slovenskej/>

Prešov

Nikola Čapková

Prešov je krajské a okresní město, dále je pak také třetí největší město na Slovensku – po Bratislavě a Košicích. Rozloha tohoto města je 103,36 km². Leží ve východní části Slovenska a to na soutoku řek Torysa a Sekčov v Košické kotlině. Obklopují ho Slánské vrchy z východu a Šarišská vrchovina ze západu. Nadmořská výška historické centra, které je zároveň vyhlášené za kulturní národní památku, je 252 metrů nad mořem.

V Prešově žije 93 000 obyvatel. V národnostní struktuře výrazně dominují Slováci, kteří tvoří 94,7% procent celkového obyvatel. Další procento obyvatel tvoří například Ukrajinci, Romové, Češi a Maďaři.

Město má čtyři katastrální části, které jsou Prešov, Šalgovík, Solivar a Nižní Šebastová. Sídlo zde má hlava Slovenské řeckokatolické církve. Administrativně se Prešov dělí na 6 částí.

Aktuální starostkou města je Andrea Turčanová.

Oblast Prešova byla po stěhování národů v 6. století osídlena Slovany. První zachovaná písemná zmínka o městě je listina krále **Bely IV** z roku **1247**. V roce **1299** udělil Prešovu král **Ondřej III.** městské výsady. V tomto období ve městě kvetla kultura a řemesla, křížily se zde obchodní cesty. Dramatické historické zvraty nastaly v 16. a 17. století, kdy sedmihradský kníže **Štěpán Bočkaj** dobyl Prešov a získal spojence pro své povstání proti Habsburkům. Jeho tažení nakonec kompletně ukončil Vídeňský mír roku **1606**. Náboženské ani politické poměry se tím však neurovnaly. **Prešovská jatka** byla nazvána hromadná poprava 20 prešovských měšťanů a zemanů, kterou roku **1687** po vykonstruovaném procesu za protihabsburský odboj a kalvínskou či evangelickou víru nařídil generál Antonio Caraffa.

Pod označením **Prešovská vzpoura** vešla do dějin poprava 40 vzbouřených slovenských vojáků z roku 1918, která zde předznamenala rozpad Rakousko-uherské monarchie. V roce 1919 byla v Prešově vyhlášena Slovenská republika rad.

Další rozvoj přišel se vznikem Československa. Druhá světová válka pro Prešov skončila 19. ledna 1945, kdy město osvobodila Rudá armáda. Po druhé světové válce zde byly vybudovány průmyslové podniky. Ke konci existence federace v 80. letech 20. století byl Prešov spojen s Košicemi dálnicí. Po rozpadu federace a obnovení krajů na Slovensku se Prešov stal krajským městem.

Ve městě se nachází například: Prešovská univerzita, židovská synagoga, Bosákova banka, Evangelická kolej při chrámu sv. Trojice, Prešovská Kalvárie a pravoslavný katedrál ní chrám sv. Alexandra Něvského.

Košice do roku 1713

Město Košice leží v místě, kde řeka Hornád opouští Slovenské rudohoří a vtéká do Košické kotliny. Počátky osídlení území můžeme sledovat už od konce doby kamenné, jelikož se zde nacházejí dvě nejbohatší archeologické lokality na Slovensku - Barca a Nižná Myšla. V 8. a 9. století se ze slovanského hradiště vyvinul **opevněný královský hrad**. Druhý důležitý sídelní útvar vznikl v Krásném nad Hornádem na jihovýchodním okraji Košic. Ve 12. století zde bylo postaveno benediktinské opatství, které bylo v roce 1143 vysvěceno. Vzniklá linie spojující hrad s klášterem se stala základní sídelní osou budoucího středověkého města. Příchodem prvních kolonistů, pocházejících především ze Saska město získalo první městská privilegia, která pocházejí z 13. století. Zachycují rozvinutý život obce, který byl díky obchodní i strategicky výhodné poloze velmi rychlý. Košice se staly vyspělým centrem

Natálie Macánová

Obrázek 1 Městský erb, 2017

obchodu, městského života a řemesel. **Ladislav IV.** udělil městu výsadu opevnění a Košice byly roku 1290 řádně opevněny. Roku 1312 se obyvatelé Košic přidali na stranu krále **Karla Roberta z Anjou** a díky přízni krále získali privilegia, která potvrzovala, že město je hospodářsko-obchodním centrem a stává se, prvním evropským městem s erbem. Až do začátku 15. století prožívaly Košice příznivé období nevídaného rozkvětu. Lesy v okolí města se změnilly na výnosné vinice, dařilo se řemeslům a obchodníkům, bylo vybudováno mnoho honosných staveb, počalo se s výstavbou domu sv. Alžběty a byl dokončen prstenec městských hradeb kolem města. Období rozvoje přibrzdily boje o uherský trůn. Košice si v polovině 15. století vybral za své sídlo velitel bratříků a šarišský velkožupan **Jan Jiskra z Brandýsa**, který zde panoval plných 22 let a Košice tak uznaly za svého krále Ladislava Pohrobka. Navzdory nepokojné době Košice prosperovaly a v 15. století byly po Budíně druhým největším městem Uher. V 16. století nastaly náboženské nepokoje a bylo vymáčeno několik kostelů. Roku 1526 si slovenská šlechta zvolila **Jana Zápolského**, vévodu sedmihradského a protikrále **Ferdinanda I. Habsburského**, a rozpoutala několik bojů v Košicích, které pak byly vyplněny a zbaveny veškeré svobody a privilegií. V roce 1538 byl potom uzavřen velkvaradínský mír, kterým byly Uhry rozděleny mezi Ferdinanda I. a Jana Zápolského, ale oba dva museli uznat tureckou vládu sultána Solimana. Dne 13. dubna 1556 došlo v Košicích ke požáru, který zničil mnoho domů a poškodil i hlavní kostel, kapli sv. Michala, františkánský a dominikánský klášter i radnici. Tehdy zůstalo nepoškozených 32 domů. Při obnově města byla založena i první knihtiskárna a byl postaven kostel, fara a škola. Těchto objektů se ovšem zmocnili katolíci a chrám poté roku 1674 vyhořel. V roce 1682 se města zmocnil Thökoly s tureckým vojskem a protestanti se opět dostali k moci. V kuruckých válkách dleli v Košicích hlavní vůdcové kuruců, který byl roku 1711 poražen a Košice se tak dočkaly pokojnějších časů. Jedno pozitivum však tato doba přinesla. V roce 1657 bylo v Košicích zásluhou jagerského biskupa **Benedikta Kišdyho** zřízeno gymnasium a tři fakulty - filosofická, právnická a teologická. Od roku 1711, vyjma periody v letech 1848 – 1918, neměly Košice svého pána a zůstaly věrně habsburské dynastii.

Zdroje:

http://pvh.ff.cuni.cz/exkurze08/referaty/hurtova_kosice-dejiny.pdf

http://www.kosice.sk/clanok.php?file=history_erb_alzbeta.htm

Prešovská univerzita v Prešově (UNIPO)

Aneta Pavlíčková, 449703

Prešovská univerzita v Prešově (lat. Universitas Presoviensis) sídlí na ulici 17. Novembra 15 a patří mezi 20 veřejných vysokých škol na Slovensku, která byla založena v roce 1997.

Přestože byla univerzita založena teprve před 20 lety, její historie sahá hlouběji. Nejstarší fakultou této univerzity je Fakulta gréckokatolická teologická, založená roku 1880.¹ Dodnes se zde vyučuje teologie a religionistika (bakalářské obory).²

Další rozvoj univerzity přišel mezi koncem 40. a koncem 50. let. V roce 1949 vznikla Pedagogická fakulta, o rok později, roku 1950 Pravoslávna bohoslovecká fakulta³, kde se

¹ https://sk.wikipedia.org/wiki/Pre%C5%A1ovsk%C3%A1_univerzita_v_Pre%C5%A1ove

² http://www.unipo.sk/public/media/25760/Mo%C5%BEnosti%20%C5%A1t%C3%BAdia%20na%20GTF%20PU%202017_2018.pdf

³ https://sk.wikipedia.org/wiki/Pre%C5%A1ovsk%C3%A1_univerzita_v_Pre%C5%A1ove

vyučují dva bakalářské obory (Charitativná a sociálna služba a Preventivní sociálna práva)⁴ a v roce 1959 byla založena Filozofická fakulta (momentálně na 70 bakalářských oborů).⁵

V roce 1997 byla rozdělena Pedagogická fakulta na Pedagogickou fakultu a Fakultu humanitních a přírodních věd.⁶ Na PdF se mohou uchazeči o studium hlásit na 5 bakalářských oborů⁷, na Fakultě humanitních a přírodních věd jich existuje přes 90.⁸

Roku 2002 byla založena Fakulta zdravotnických odborov (zde 7 bakal. oborů⁹), o dva roky později dokonce dvě fakulty – Fakulta športu (4 bakal. obory¹⁰) a Fakulta manažmentu (3 bakal. obory¹¹).

S 8 fakultami je Prešovská univerzita 3. největší VŠ na Slovensku.¹²

Mimo jiné se na PU nachází 12 celouniverzitních pracovišť a 2 specializovaná pracoviště.

Od doby založení v roce 1997 se vystřídali 4 rektori, nynějším rektorem je od roku 2015 prof. Peter Kónya.¹³ Počet studentů na univerzitě se pohybuje kolem 9 tisíc.¹⁴

Zajímavost: i na FF Prešovské univerzity se vyučuje obor Archivnictví, v akademickém roce 2017/2018 je předpokládán počet nastupujících studentů 5.¹⁵

KRÁLOVSKÁ PRÁVNICKÁ AKADEMIE V KOŠICÍCH

Anna Rössnerová

První zmínky o studiu práv na východním Slovensku se objevují již v období feudalismu a jsou spjaty především s městem Košice. Jako první přišel s myšlenkou založit v Košicích univerzitu ostříhomský arcibiskup, zakladatel Trnavské univerzity **Péter Pázmány** (již před rokem 1654). Plán zrealizoval biskup jágerské diecéze **Benedikt Kisdy** listinou z 6. ledna 1657. 27. srpna 1660 panovník Leopold I. vydal Zlatou bulu, kterou povýšil košickou vysokou školu na univerzitu s takovými oprávněními, jaké náležely univerzitám v Kölnu, Vídni, Olomouci, Grazu, Trnavě a Ingolstadtu.

Významnou reorganizací školství v Uhersku ve smyslu *ratio educationis* z roku 1777 se v témže roce změnila na **Královskou Akademii v Košicích** (Academia Regia Cassoviensis). Královská Akademie v Košicích sestávala z dvouleté filozofické a dvouleté právnické fakulty. Podmínkou pro přijetí na právnickou fakultu bylo absolvování šestiletého gymnázia a dvouleté filozofické fakulty. Uvedená organizační podoba košické královské Akademie a studia na právnické fakultě se zachovala až do školního roku 1849/1850.

Nástup reakčního politického režimu bachovského absolutismu znamenal vývoj i na Právnické fakultě Královské Akademie v Košicích. Rakouským císařem **Františkem Josefem I.** byl dne 29. září 1850 vydaný dočasný statut o zřízení císařsko-královských právnických

⁴ <http://www.unipo.sk/pravoslavna-bohoslovecka-fakulta/informacie-pre-uchadzacov/studium-AR/>

⁵ http://www.unipo.sk/public/media/23882/moznosti_studia_Bc_2017_18_1.pdf

⁶ https://sk.wikipedia.org/wiki/Pre%C5%A1ovsk%C3%A1_univerzita_v_Pre%C5%A1ove

⁷ http://www.unipo.sk/public/media/25680/Bc_2017_2018.pdf

⁸ http://www.unipo.sk/public/media/22432/20170517%202_kolo_0170228_PK2017-18.pdf

⁹ <http://www.unipo.sk/public/media/25781/Kriteria-PS-na-ak-rok-2017-18.pdf>

¹⁰ <http://www.unipo.sk/fakulta-sportu/macie/uchadzaci/bc/>

¹¹ <http://studujmanazment.sk/ponuka-studia.php>

¹² https://cs.wikipedia.org/wiki/Pre%C5%A1ovsk%C3%A1_univerzita_v_Pre%C5%A1ove

¹³ https://sk.wikipedia.org/wiki/Pre%C5%A1ovsk%C3%A1_univerzita_v_Pre%C5%A1ove

¹⁴ <https://www.portalvs.sk/sk/vysoka-skola/presovska-univerzita-v-presove>

¹⁵ http://www.unipo.sk/public/media/23882/moznosti_studia_Bc_2017_18_1.pdf

akademií v Uhersku, doplněný prováděcím nařízením rakouského ministerstva školství ze dne 4. října 1850. Ve smyslu obou nařízení se **konstituovaly samostatné právnické akademie z bývalých dvouletých právnických fakult královských akademií**.

Procesem takové reorganizace prošla i košická královská Akademie, která již od školního roku 1850/1851 vystupovala jako samostatná císařsko-královská právnická akademie v Košicích (Caesarea-regia Iuris Academia) se zachovaným dvouletým studium zahrnutým do osmi předmětů na čtyřech katedrách.

Tato její strukturální podoba se změnila rozhodnutím rakouského císaře a prováděcím nařízením rakouského ministerstva školství, obě právní úpravy ze dne **2. října 1855**. Realizaci jejich ustanovení se i na Právnické akademii v Košicích zavedlo **tříleté studium** na šesti zřízených katedrách při absolvování už celkově dvanácti předmětů.

Po rakousko-maďarském vyrovnání v roce **1867** byla Právnická akademie v Košicích spolu s ostatními právnickými akademiemi v Uhersku spravovaná uherským ministerstvem školství. Ani po reformě školství z roku 1874, která prodloužila studium na Právnické akademii v Košicích na čtyři roky, však nedošlo ke sjednocení a zrovnoprávnění vysokoškolského studia práva a právnické akademie neměly na rozdíl od univerzitních právnických fakult právo promoce a habilitace (udělení práva vysokoškolskému pedagogovi přednášet jako docent).

V zájmu zachování a stabilizace vysokoškolského studia v Košicích městské orgány dávají v letech **1891-1894** vybudovat pro košickou právnickou akademii novou budovu na Kovářské ulici 26, kde se v současnosti nachází hlavní budova a sídlo děkanátu **Právnické fakulty UPJŠ**. Zároveň v roce **1894** došlo k jejímu zestátnění. Znamenalo to, že Právnická akademie v Košicích jako jediná z dvanácti právnických akademií v Uhersku nebyla již nadále financována z prostředků studijního fondu, ale z rozpočtu uherského ministerstva školství.

Po vzniku samostatné Československé republiky 28. října 1918 pokračovala Právnická akademie v Košicích dále ve své činnosti a řídila se příslušnými uherskými organizačními, studijními a zkušebními předpisy. Koncem září **1919** došlo rozhodnutím Ministerstva školství a osvěty v Praze nejprve k zastavení činnosti košické právnické akademie, avšak nakonec bylo rozhodnuto o prodloužení její existence do školního roku 1921/1922. Následně Právnická akademie v Košicích vládním nařízením zanikla.

K třísetleté tradici Košické univerzity se dnes hlásí Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košicích i Teologická fakulta Katolické univerzity v Ružomberku se sídlem v Košicích.

Zdroje:

- Košická univerzita. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2017-05-21]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Ko%C5%A1ick%C3%A1_univerzita
- Královská právnická akademie v Košicích. *Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach: História fakulty* [online]. [cit. 2017-05-21]. Dostupné z: <https://www.upjs.sk/pravnicka-fakulta/fakulta/historia-fakulty/>
- Košická univerzita mala pri založení filozofickú a teologickú fakultu. In: *Školský servis* [online]. 2013, s. 1 [cit. 2017-05-21]. Dostupné z: <http://skolskyservis.teraz.sk/skolstvo/kosicka-univerzita-historia/5429-clanok.html>

.....

Archiv města Košice se řídí zákonem č. 395/2002 Z. z. o archívech a registraturách a vyhláškou 628/2002 Z. z., kterou se vykonávají některá ustanovení zákona o archívech a registraturách a o doplnění některých zákonů.

Úlohou archivu je přebírat, ochraňovat a zpřístupňovat archivní dokumenty pocházející z činnosti orgánů města Košice, jeho městských částí, jeho zřízených a založených právnických osob a významných fyzických osob působících ve městě Košice.

Archiv města Košice se v odborných archivních otázkách řídí metodikou, směrnicemi a pokyny odborem archivu a odborem registratur a správy dokumentů Ministerstva vnitra Slovenské republiky.

Dějiny archivu jsou úzce spjaty s činností městské kanceláře, proto základ nejstarších písemností tvoří listiny, listy, knihy a spisy, které vznikli v kanceláři města, anebo které město obdrželo.

První uspořádání archivu proběhlo v 16. století a probíhalo až do poloviny 18. století. Uspořádání provedl Ján Scheutzlich (životní data: 1503-1512) – ten uspořádal a roztřídil nahromaděný archivní materiál podle potřeb právních vztahů města. K uspořádaným dokumentům sespsal tzv. elench, který nazval "Elenchus Jurium et Privilegiorum Civitatis Cassoviensis", v překladu *Seznam práv a výsad města Košic*, kde každou listinu označil červenou signaturou, krátkým výstižným registrem a rokem vydání.

Druhé uspořádání proběhlo v letech 1756–1829. Iniciátorem druhého archivního uspořádání byl samotný magistrát. Protože původní uspořádání rozrůstající se písemné agendy města už nepostačovalo, po volbách v r. 1738 pověřil magistrát města inventarizací velkého množství materiálu dva kancelisty: Jána Polyákiho a Františka Antona Schvartzenbacha.

Období třetího uspořádání probíhalo od roku 1951. V tomto období se restaurovaly původní celky. Velké množství spisů, které leželo neuspořádané na zemi, uspořádal Ondrej Halaga chronologicko-numericky a vůbec jako první je zakrabilcoval, aby je chránil před fyzickou degradací. Zřídil studovnu archivu, příruční knihovnu a začal zpracovávat archivní materiál. Od tohoto období již můžeme archiv považovat za plnohodnotné vědecké pracoviště.

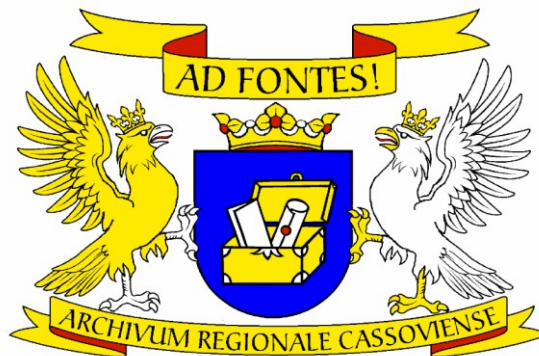
Z publikací lze vyzdvihnout především publikaci Márie Hajduové a Martina Bartoše nesoucí název *Košice v súradniciach európskych dejín* – zborník.

Princip badatelského řádu srovnatelně stejný jako badatelský řád v jakémkoliv českém archivu.

Zdroje:

http://www.kosice.sk/archiv_mesta.ph

Státní archiv k Košicích

Zajíčková Martina
UČO: 463648

Státní archiv v Košicích je státní archivem Slovenské republiky s regionální územní působností s pracovišti: Michalovce, Rožňava, Spišská Nová Ves a Třebišov. Jeho úlohou je přebírat, ochraňovat, spravovat a zpřístupňovat archivní dokumenty pocházející z činnosti orgánů státní správy, univerzit a právnických osob se sídlem v jeho územním obvodu a umožnit k nim přístup veřejnosti. Archiv také metodicky usměrňuje správu registratury orgánů, organizací a právnických osob košického kraje a vykonává nad nimi státní odborný dozor.

Za historického původce státního archivu v Košicích můžeme považovat okresní archiv z období bývalých Uherských municipií. Okresní archiv měl nejprve na starosti v 17. - 18. stol. okresní notář, později protokolista – registrátor okresního archivu, ze kterého se začátkem 19. stol. vyvinula funkce okresního archiváře. Jeho úlohou bylo uspořádat okresní archiv a vyhotovit indexy ke kongregačním, vojenským a církevním spisům. Písemnosti Abovského okresu se od poslední třetiny 18. stol. uschovaly v druhé budově okresního archivu) dnes sídlo Východoslovenské galerie na Hlavní ulici), kde byly uloženy až do zániku Abovsko-turnianského okresu v roce 1922. Po vytvoření Košické župy v roce 1923 se archiv Abovský a Turnianský přenesl do Prešova, kde byl umístěn v okresním domě. V důsledku spisové rozluky mezi vojnovou Slovenskou republikou a Maďarským královstvím se roku 1942 přemístily písemnosti okresních archivů do okresního domu v Košicích. Část z nich však byla v letech 1943 a 1944 evakuována na Maďarské území odkud se vrátily až v roce 1960. Neustále přesouvání písemností a také chybějící archivní ochrana ze strany státu v letech 1945 až 1951 se projevila poškozením materiálů a jeho částečnou ztrátou.

Organizační začátky moderního archivnictví souvisely se vznikem oblastních poboček Podohospodářského archivu. V roce 1948 byla zřízena oblastní pobočka Podohospodářského archivu v Košicích. Jeho úlohou bylo soustřeďovat, spravovat a zpřístupňovat archivní materiály pocházející z činnosti polnohospodářských a lesních subjektů. Významnou úlohu sehrála i při záchraně a získání písemností rodového archivu.

Základ archivních fondů krajského archivu tvořily především bývalé župné archivy na území Košického kraje a archiv Spišské župy v Lovoči.

Státní archiv v Košicích vedl v letech 1954-1970 **Eugen Bidovský**. Měl velký podíl na vypracování základní organizační pomůcky archivu.

Trvalým problémem Košického archivu byl nedostatek úložného prostoru a nevyhovující podmínky v prostorách župního domu. K pozitivní změně došlo až roku 1973. Pro nové sídlo regionálního Košického archivu se podařilo získat prostory nájemního domu na Bačovské ulici. Pracovníci archivu pod vedením nového ředitele **Ladislava Růžičky** (1971-2000) vykonávali brigádnické práce na rekonstrukci a adaptaci této dvojpatrové budovy. Budova se začala používat 11. května 1988. V letech 2001-2015 byla ředitelkou **PhDr. Milena Ostrolucká**.

Od 1. listopadu 2015 vede Košický archiv **PhDr. Richard Pavlovič**.

Státní archiv v Košicích uschovává 1675 archivních sbírek a fondů. Nejstarším dokumentem je listina krále Matěje Korvína z roku 1484. Z oblasti vědy, kultury a osvěty jsou zajímavé fondy veřejných knih v Košicích a Státního divadla v Košicích.

Mezi nejvíce využívané archivní sbírky patří sbírka církevních matrik z roku 1587-1895. Matriky obsahují biografické záznamy významných osobností, např.: Pavla Jozefa Šafárika, Jonáše Záborského, generála Rudolfa Viesta a Bélu Gerstera (autora projektu korintského průplavu a spoluprojektanta Panamského průplavu).

Budova Štátneho archívu v Košiciach, Bačíkova 1, 040 01 Košice-Staré Mesto

Oblastní archiváři:

Juraj Komáromy – v letech 1785-1790

Imrich Korponay – v letech 1790-1833

Anton Szártory – v letech 1850-1860

Ján Korponay – v letech 1861-1881

Koloman Koós – v letech 1882-1900

Štefan Karsa – v letech 1900-1906

Alfréd Czobor – v letech 1907-1922

Župný dom na Hlavnej ul. 27

Státní archiv v Prešově

Státní archiv v Prešově patří do sítě státních archivů s regionální územní působností, jejíž zřizovatel je Ministerstvo vnitra Slovenské republiky.

Šárka Lekavá

Do územního obvodu Státního archivu v Prešově patří specializované pracoviště Spišský archiv v Levoči, pracoviště Archiv v Bardějově, pracoviště Archiv v Humenném, pracoviště Archiv v Popradě, Pracoviště Archiv ve Staré Lubovni, pracoviště Archiv ve Svidníku a pracoviště Archiv Vranov nap Toplou.

Státní archiv v Prešově můžeme považovat za pokračovatele archivu Šarišské stolice, o které máme písemnou zmínku už v roce 1698.

V roce 1783 byl zřízen stoliční (župný) archiv.

Po reorganizaci státní správy a zániku Šarišské župy roku 1922 převzal materiál do úschovy Okresní úřad v Prešově. Zachované písemnosti Šarišské župy a Šarišsko-Zemplínské župy se v roce 1949 stali základem pro nově zřízený krajský archiv v Prešově.

V roce 1954 byl zřízen Státní archiv v Prešově.

Dříve sídlil archiv ve dvou budovách, které jsou od roku 2015 sloučeny. V současné době se archiv nachází na Slovenské ulici č. p. 40.

Archiv eviduje 913 archivních fondů v rozsahu 3889,065 běžných metrů.

K nejcennějším archivním fondům patří archivy šlechtických rodů, magistrát města Prešov a Sabinov či písemnosti Evangelického kolegia. Pro poznání dějin východního Slovenska jsou cenné písemnosti fondu Šarišská župa, které dokumentují vývoj regionu od roku 1558 do roku 1922. Novější dějiny osvětlují písemnosti fondů Šarišsko–Zemplínská župa, slúžnovské úřady, krajský národní výbor do roku 1960, Okresní národní výbor, Místní národní výbory nebo fondy Okresního a Městského úřadu v Prešově.

Zvláště vyhledávané jsou církevní matriky za účelem genealogického bádání nebo fondy cechů. Velký zájem u studentů je studium archivních dokumentů z cechů města Prešova a cechů města Sabinova. Jde hlavně o artikly cechů, výuční listy, pracovní vysvědčení nebo vandrovní knihy.

Štátny archív Poprad

Jan Strmiska

Štátny archív v Prešove–pracovisko Poprad je archiv regionálního významu, spravující archivní dokumenty okresů Poprad a Kežmarok od 13. století dodnes. Vznikl k 1. 11. 2015 na základě novely zákona č. 266/2015 k 30. 9. 2015. Mezi jeho hlavní úkoly patří především péče o archivní materiály, zpřístupňování archivních materiálů badatelům, výzkumná, publikační, a kulturně – osvětová činnost.

V 50. letech 20. století vznikl na základě vládního nařízení 29/1954 Zb. Štátny okresný archív v Poprade. Vznikl sloučením Mestského Archívu v Kežmaroku, Okresného archívu v Kežmarku, Mestského archívu vo Vysokých Tatrách ve Starom Smokovci a Okresného archívu v Poprade. K roku 1960 sídlil v Poprade s odloučenými pracovišti v Kežmarku, Starom Smokovci a Starej Ľubovni, kam v roce 1961 archiv přesídlil. V důsledku obnovení okresu Stará Ľubovňa se archiv ocitl v roce 1969 mimo území okresu, proto se roku 1971 přestěhoval zpět do Popradu. V letech 1972 až 1991 sídlil v budově bývalých papíren. Poté se z důvodu nevyhovujících prostor přestěhoval do dočasných prostor Mestského úřadu v Poprade. V květnu 1995 byly archívu do užívání odevzdané dvě národní kulturní památky – měšťanské domy na Sobotskom námestí 18 a 20 v Poprade – Spišskej Sobote. Na základě nového archivního zákona 395/2002 Zb. Byl k 1. 1. 2003 archiv přejmenován na Štátny archív v Levoči, pobočka Poprad. K poslední změně došlo k 30. 9. 2015, kdy se na základě novely zákona č. 266/2015 archiv přejmenoval na Štátny archív v Prešově – pracovisko Poprad.

Významnými osobnostmi působícími v archivu byli např. PhDr. Fridrich Repp (1903–1974), PhDr. Ján Lipták (1889–1958), JUDr. Eugen Bohuš (1892–1977), Bruno Bene (1887–1960), JUDr. Jozef Szontagh (1914–1983) a František Vician (1912–2005). V současné době stojí ve vedení archivu **PhDr. Božena Malovcová**.

Archiv spravuje písemnosti regionálního charakteru pocházející z okresů Poprad a Kežmarok. V současnosti je zde 578 archivních fondů. Historicky nejcennější písemnosti se nachází ve fondech magistrátů devíti spišských měst, které s výjimkou Kežmarku patřily od

15. do 18. století k Polsku. Jde o písemnosti z 13. až 20. století. Nejrozsáhlejším fondem je Magistrát města Kežmarok, jehož písemnosti využívají badatelé už od 19. století. Tento fond utrpěl vážné ztráty v době husitských válek a za druhé světové války. Fondy měst obsahují listiny, městské knihy, cechové artikuly, úřední spisy a pečetidla.

Mezi nejvýznamnější dokumenty patří Erbová listina svobodného královského města Kežmarok vydaná **Matyášem Korvínem** roku 1463 a kronika Spišskej Soboty z 15. století. Oba dokumenty patří od roku 1983 mezi kulturní památky. Neméně významná je i nejstarší písemná zmínka o městech Poprad a Spišská Sobota z roku 1256.

K zajímavým patří též fondy Okresných úradov v Kežmaroku, Poprade a Spišskej Starej Vsi z let 1923–1945, zachycující situaci meziválečných a válečných let. Z oblasti státní správy jsou zde rovněž fondy národních výborů, okresních soudů a prokuratury, a úřadů finanční správy.

Archiv spravuje též fondy Školských inšpektorátov v Kežmaroku a Poprade, mateřských, základných, středních všeobecných i odborných škol regionu. Dále se zde nachází fondy různých okresních hospodářských organizací, spolků, podniků a družstev, stejně jako fondy kulturních a osvětových zařízení, zdravotnických zájmových organizací, politických stran a spolků příslušných okresů. Archiv má také archivní knihovnu, obsahující 9611 svazků knih. Knihovna je katalogizovaná a přístupná veřejnosti prezenční formou.

Archív Matice slovenskej Libor Skokan

Archív Matice slovenskej je specializovaným veřejným archivem a ústředním odborným pracovištěm na zachování kulturního dědictví a historie Matice slovenskej. Přebírá a získává písemné, fotografické, multimediální, případně muzejní a galerijní dokumenty z organizačních jednotek Matice slovenskej a od osobností národního a veřejného života doma a v zahraničí. Tyto dokumenty eviduje, ochraňuje, odborně zpracovává a zpřístupňuje veřejnosti. Uložené jsou v 8 500 archivních krabicích, což představuje 1000 běžných metrů archivního materiálu. Archív Matice slovenskej ve svém depotě uchovává archivní dokumenty převážně z činnosti Matice slovenskej od jejího vzniku roku 1863 až do dnešních dní, ale též dokumenty jiných původců slovenské kultury.

Kořeny matičního archivu sahají k začátkům konstituování Matice slovenskej (MS) a k její sběratelské činnosti roku 1863. V čase prvního působení MS (1863–1875) se archivní dokumenty uchovávaly spolu s muzejními, knižními, archeologickými a numismatickými sbírkami bez speciálních archivních pravidel. Po obnovení MS roku 1919 dokumenty z činnosti MS, stejně tak historické dokumenty sesbíraných literárních pozůstalostí, z počátku spravoval Historický odbor MS, později Literárně historický odbor MS a následně od roku 1927 Bibliotéka MS. Větší pozornosti se matičním dokumentům dostalo v roce 1945, když byl vedením Archívu pověřený samostatný archivář v rámci MS. V roce 1946 se archivní pracoviště osamostatnilo jako Archív MS, který byl v roce 1949 opět začleněn do Bibliotéky MS.

V oblasti digitalizace se Archiv potýká s vážnými problémy. Musel předčasně ukončit projekt Digitalizace Archivu Matice slovenskej, který začal začátkem roku 2013. Byl to jeden z projektů placených ze zdrojů Evropské unie v hodnotě téměř čtyř milionů eur. Důvodem bylo neúspěšné veřejné obstarávání digitalizační techniky.

Matica slovenská od roku 1990 každoročně organizuje pro děti mezinárodní dětský tábor v srdci Vysokých Tater v Tatranskej Lesnej. Také každé tři roky organizuje Maticný světový festival slovenské mládeže, na kterém se setkávají mladí lidé z celého světa. Absolvují různé sportovní akce, divadelní, folklórní a hudební představení, ale navštíví i kulturní památky Slovenska.

Zdroje:

- <http://matica.sk/vedecke-pracoviska/archiv-matice-slovenskej/>
- https://sk.wikipedia.org/wiki/Matica_slovensk%C3%A1
- BELLOVÁ, Vlasta - Pamäť skrytá v dokumentoch: Archiv Matice slovenskej. Vlasta Bellová. Knižnica : revue pre knihovníctvo, bibliografiu, knižnú kultúru, informačné systémy a technológie, biografistiku, archív a múzeum knihy a literárnych pamiatok Roč. 15, č. 2 (2014), s. 105-110